

Rojî Kurd

(Hejmar: 1)

NAVEROK/ İÇİNDEKİLER

Rojî Kurd/ Hejmar: 1

I

Beşê Tirkî

Pêşekî (jibo çapa nû)	7
Pêşekî	9
Zincîreyê jiyandineweyê govarî rojnamey Kurdî	9
Govarî "Roj Kurd-Rojî Kurd" Le Mêjûwî Lêkolînewe Da	10
Amaç, Meslek- Rojî Kurd	14
Bir Hitab doktor- Abdullah CEVDET	16
Kürd Talebe Cemiyeti Ve Kürdlerin Makam-i Hilafete Hizmetleri - Kerküklü Necmeddin	17
Derd ve Deva- H	19
Garpla Şark Milliyet Cereyanları- Harputlu H. B.	20
Ahval-i İctimaiyemiz (Toplumsal Durumlarımız)- Kerküklü Necmeddin	21
Kürdlerde Medenileşme Kabiliyeti- Fahri	23
Fikirlerin Özeti	24
HÜKÜMETİN GENEL KUVVETLERİ	
Açığa Çıkması, Ayrılık Ve Eşitliğinin Gerekliliği, Bu Husustaki Fikir Ayrılıkları Ve Bu Konudaki Görüşler- Mithad	26
Harflerimiz Ve Okuma Kolaylığı- Süleymanyeli Mesud	29

II

Beşê Kurdî

Tal û Şîrîn- Silêmanî Abdulkêrîm	30
Mindal Bo Çî Zû Fêrî Xwendin Nabî- Silêmanî Abdulkêrîm	33
Be Tesîrê Mûhît Maddî û Manewî İlm û Fen- Silêmanî Abdulkêrîm	34
Cotkarî- Diyarbakirî/Necdet	35
Çîrok- Fuat Temo	36
Dema Kalê Me-Çaxa Me-Dema Tê- XEZAL	38
-Dîwana Şaîrê Şîr Hezretê Nalî- İdrîs Made	41
Xwendin û Xebat- Fazil Mûxlis, Eşîrmilî	44

Pêşekî

Zincîreyê jiyandineweyê govarî rojnamey Kurdî

Kurd wek miletekî misilman dewr-ekî gewre da hebûye, li çesandinî û parastinî hukmî Êsmaniyekan, her weha hêvîkêş bûye le hêvîkanî rûxandinî.. Be navî parastinî ayinî misilmanî, Kurd girawete senger û bergirekanî dewletî pê girawe û derî awaney xeyrî misilman westawin. Le seretayî çerxî bîstê me we, weyaxud, le serdemê belawkirdinewey meşrutiyetewey kurdekan destiyay kirdiwe be pêkewenan û damezrandinî rêkxirawî taybetî nek tenya binehînî belku be eşkeraş bo mebestî gorênî komel û belawkirdinewey şaristanîyet û medenîyet.

Nezanîn û hejarî û nexoşî, sê derdî kujende bûwen, baliyan be ser Kurdistan da dagirtibûwe. Kurdekan ê le jêr em barena le bare detlanewe û qurbanîyan gelek zorbûn û be hesêb nedehat..

Pêşewayî û be rêweberayeti helsan û raperîn û şoreşekanî Kurdîstan, be dest derebeg û axa û milkdar û rewşenbîrî kurdekanewey bûn, çinku ê ma negeyîştibûne pêleyekî berz le komeleyê kurdewarî de. Kirdiwey ê ma ne le çakey çinayetiwey xuyanewey bûwe. Belam hergîz le dijî çakey çinekanî xo erweşe nebûwe, le ber ewe serbaz û şoreşgêrê em bizotnewa ne cotyar û şivan û rênçerî Kurd bûwe.

Her lew salane da bûwe, ke çend rêkxirawekî azadîxwaz kewtine cis û cowl û têkoşan bo belawkirdinewey bîrî azadî derbarey mafî netaweyatî

Kurd. Ê ma ne destiyay girt be belaw kirdinewey çend rojname û govariyek. Bo têgeyandinî mafî netaweyatî Kurd be miletanî rojhelat û ronkirdinewey çûniyetî têkoşan û berberekani kirdinî zûlm û zordarî. Ca ewey le maweye da bo êsegernegey komeleyî “*Roj Kurd = Rojî Kurd*” belaw dekirdewe.

Le salî 1910 beşekî zor le netaweyekanî rojhelat, le jêrbarî hûkmî Êsmanî da detlawene û le nexoştirîn hala dejîyan, Kurdîş yekkek bowe lew miletan e.. Qutabîye şoreşgêre Kurdekanî Estembol le gel peyawe aza û navdarekan, komeleyekî şêwe aşkiran be nawî “*Hêvî*” yewe dameziran, paşan em komele perey send û belaw bûwewe hemûwe çine cîyawazekanî Kurdî girte xo..

Komeley “*Hêvî*” le salî 1913 da, sê jimarey le govarî “*Roj Kurd-Rojî Kurd*” derkird.

Amanc le balawkirdinewey tekstî her sê jimareke ewey ke tiwanî bîtim ke le yekîtirî bizotnawey roşenbîrî û mêjûwî netawey Kurd pîrr bikemewe û em serçawe û kereste binçineyîwe bixeme berdestî newey tazey Kurd, bo ewey ziyatir le samanî netaweyatî nizîk bibinewe. Her weha reng e hendê tînwîyetî ew pispor û zana û kurdo-lojîyanas bişkênim bew zanyariyaney le naw laperekanî em sê jimareye tomarkiriwin.

1980.11.10

Cemal XEZNEDAR

GOVARÎ ”ROJ KURD-ROJÎ KURD” LE MÊJÛWÎ LÊKOLÎNEWE DA

Mînorskî derbarey govarî “Roj Kurd-Rojî Kurd” diwe vedelî:

Le duwayî da komelêyêk le Kurdekan, le qutabî û rojnamenûsan le salê 1913 da, komeley “Hêviya Kurd” yan damezirand, wedesteyan kird belaw kirdinewey govarêkî mangane be nawî *Roj Kurd/Rojî Kurd*, em govare rêrewêkî neteweyî ronî girtibûwe, le ser laperey bergekani em govare wêney gewre piyawanî Kurdî belaw dekirde. Wek Selahedînî Eyûbî û Kerîm Xanî Zend.. Herweha em govare hestî netewayî le naw Kurd da belaw dekirde. Her em govarek buwe elîfbêyêkî tazey bo zmanî Kurdî dana, paşan nawî govar buwe be govarî “*Hetawî Kurd*” le salî 1914 da.¹

Herweha Mêjûnûsî Kurd Mihemed Nemînzey delê

Le salê 1910 da, le Estamol (Cemîyetî Hêvî) le teref telebey kurdewe tessîs kiraw ta şerê gewre dewamî kird. Le diway mutareke em cemîyete dîsanewe kombuwewe ta teslîmbûnî Estamol be hukumetî Kemalîyekan dewamî kird.²

Le duway îlanî meşrutîyet le teref (Cemîyetî Hêvî Kurd) ewe, mecmua-yekî usbuî be enwanê *Roj Kurd* le Estamol neşru le dûw nusxey ewelî da

¹ Ve *Mînorskî*, el ektrat mûlahezatîn we întîbaat, Bagdat s. 44 (Tercûmetun we telifûn ve mukaddîmetûn ed doktor *Marîf Xeznedar*).

² *Mihemed Emin Zekî*, Xulaseyekî tarîxî Kurd û Kurdîstan, cildî ewul (cizuyî duwem). Bagdat 1931, 1315

resmî sultan Selehedîn û Kerîmxanî Zendî tîya buwe, em duwe nusxeye le 6 î Hezîran, Temuz 1329 da û le teref Ebdulkerîm Efendî xelkî Suleymanî-yewe neşir kiraw le paş beynêk nawî govar buwe be *Hetawî Kurd*.³

Mamosta Alaeddîn Seccadî, derbarey govarî “Roj Kurd-Rojî Kurd” delê:

“*Rojî Kurd* govarêkî hefteyî edebî buwe, le Hezîranî 1911⁴ komeley *Hîwa* le Estamol deryan kirduwe, jimare yekem û duwem û sêyem *Ebdulkerîm Efendî Suleymanî* serukarî kirduwe, lew jimarane da wêneyî du padîşakey Kurd Selahedînî Eyyubî û Kerîmxanî Zend û Bedîrxan Huseyn Kenan Paşa tîyayana derkirduwe. Em govare paşa naw ra be (*Hetawî Kurd*), Ebdulezîz Baban her be mangî çarê jimareyekî be Kurdî û Turkî le Estamol lê derekird, yekem jimarey le 11 î Teşrînî yekemî 1329 î romî 1913 î mîladî buwe, wêney Ebdulrehman Paşay Baban lew jimareye da heye.”⁵

Her le babet govarî Rojî Kurd mamosta Cebâr Cebârî dellê:

Le salê 1910 qûtabiye şoreş-gêrekanî Kurd le Estamol helsan be pêkhînanî komelêyêkî şêwe eşkera be nawî “*Hêvî*” yewe, le paşan em komeleye fîrawan buwewe û hemû çîne cîyazewekanî Kurdî girte xo, we be hoy çalakî û dilsozî *Xelîl Xeyalî* yewe, buwe komeleyekî sîyasiyî û dewrêkî zor gewreyî dê, we eweyî lê re da şayanî bas e ke, legell Xelîl Xeyalî da

³ Serçawdî peşuw, 1306

⁴ Ême delê çapiye debî salê 1913 bê, neksalî 1911

⁵ *Elaeddîn Seccadî*, mêjûwî edebî Kurdî, çapî duwem, Bexda 1971

sê lawîtir hebûn (Qedrî Beg û Ekrem Begî Cemîl Paşa û Memdûh Selîm Beg) êmanîş çalaktrîn endamî dame-zrînerî Hêwî bûn, we komeleke le salî 1911⁶ govarêkîyan be zimanî Kurdî û Turkî be nawî *Rojî Kurd* ewe derkird.⁷

Mihemed Tevfîk Wûrdî
Derbarey Rojnamegerî Le
Kurdîstana Dellê:

Govarî Roja Kurd⁸: Ew govare le salê (1912) mangî carêk le layen komeley (*Hîwa*) dereçû, em komeleye govarêkîtirî be nawî (*Hîwa-Hêvî*) le Baxda derekird, paş derçunî çend jimareyek (*Hîwa-Hêvî*) nawekî gorîra kira be "*Hetawî Kurdîstan*" we çend salêk be rêk û pêkî derekira.⁹

Diktor *Celîl Casim* le salî 1975 lew tarêkî da ke le ser govarî "*Rojî Kurd*" î nusîwe, rojî derçunî jimare yekemî be rojî (6 î¹⁰ Hezîranî salê 1913 destnîşan kirdûwe)¹¹

Hendî carîş labelaw be mezende bas lem govare kirawe, ême namanewê nawî hemû ew kesane bibeyîn ke çunete naw em basewe bebê ewey jimarekaniyan çaw pê kewtibê, çunke belawkirdinewey wêney jimarekan le ser em laperane da hemû teng çeleme û gêrme û kêşekan le naw deba û mesele ke sax debêtewe.

⁶ Rastîyekey salê 1913 ye ne wek salê 1911

⁷ *Cebar Cebârî*, mêjûwî rojnamegerî Kurdî, Silemanî, 1970

⁸ Rastîyekey salê 1913 ewe ne wek salî 1912 her weha "*Roj Kurd=Rojî Kurd*" ne wek "*Roja Kurd*" Mihemed Tevfîk Wirdî.

⁹ *Rojnamegerî le Kurdîstana*, paşkoj rojnameyî "*Ennur*", Baxda, 3 î teşrînî yekemî salê 1969.

¹⁰ Rastîyekey le 19 î hezîranî salê 1913 da der çûwe Berwane: Cemal Xeznedar, raberî rojnamegerî Kurdî, Baxda, 1973, L 20

¹¹ *D.Maruf Xeznedar*, Witarî "*Rojî Kurd*" û "*Şefeq*" le tomarî zanistî û birewerî da, govarî rojî Kurdîstan, Baxda, jimare 54 adarî salî 1979, le 4

Tenya lem maweye da bo belge nûmûneyêk lem babetewe dehênînewe

Le ser çaweyêk da nuserawe (“Jimare 3 î “*Rojî Kurd*” yekî abî salê 1329-1913) der çûwe. Jimare 4 î rojî 30 î abî heman sal çap kirawe, be me da wa derdekewê “*Rojî Kurd*” mangane bo bê û jimareyekî seretay Hezîranî salê 1913 ya ew dew rû ye re derçûwî bê.¹²

Xawenî em qesane tenya jimare sêyemî em govarey diwe, êtir bo jimare yekem be mezende delê, debê le seretay hezîrana bû bê, rastîyekey eweye ke le seretay hezîran nebûwe, belkû 19 î Hezîran buwe. Ême nazanin ke dellê:

Jimare çuwaremî le 30 î abî belaw kirawetewe, em zaniyariyaney le kuwê hînawe? Ya be mezende rojî 30 î abî durust kirdûwe.

Wera mî em pirsîyarane eweye ke nabuwêra jimare çuwaremî “*Rojî Kurd*” î nedîwe. Çünke ew jimareye le penc da derneçuwe, belko le paş derçuwenî sê jimare ke le govarî *Rojî Kurd* her bew qewareye le jêr nawî *Hetaw Kurd/ Hetawî Kurd* jimare yekî lê çap kirawe û be jimare (1) destî pê kirdûwe, wate jimare (4) î le ser dane mirawe wekû berdewamî “*Rojî Kurd*”. Her weha mejûwî damezirandinî mangî Zilqedey bo danerawe, le ser desturî govar û rojnamey dewrî hukumranî Osmanliyekan.

Sahibî îmtiyaz û mudurî mesulî *Ebdulezîz Baban* buw, jimare ke le

¹² *Dr. Kemal Mezher Ehmed* “Têkoşînî Rastî” û Şowîni le Rojnameyî Kurdî da , Baxda 1978, parawêzî 77 L 73

rojî 23 î Zilqedey 1331î hîcrî “rojî 11 î Teşrînî yekemî salê 1329 î romî” derçuwe.

Ewey le hemû şetêkîş ger nektir be eweye ke ew kesaney *Rojî Kurd* yan derdekird her xoyan nawe ke yan gorîwe em zaniyariye man lew nusxeye wergirtwe, ewey buwe be serçawe bo hemu zaniyariyekanî le babet *Hetawî Kurd* ewe, le laperey duwayî ew nusxeye be zimanî Turkî û be xetî Ebdulezîz Baban em risteye nuserawe:¹³

“Gewreman Seyyîd Ehmed Efendî...be pey arezu û duway Şex Ebdulqadir Efendî (*Roj Kurd*) westênra, êsta lebatî ew (*Hetaw Kurd*) belawkirêtewe...”.

Ê me bo mebestî lêkolînewe û mejûwî meseleke, nawî ew kesane-man bird ke le nûsinekaniyan da nawî govarî *Roj Kurd/ Rojî Kurd* yan birdûwe, diyare zorbey here zoriyan jimarekanî govarekeyan neduwe û zaniyariyan le serçaweytrewe wergirtibûwe, boye biriyarekaniyan be mezende buwe. Le ber ewe heleyan le salê mejûwî derçûnî jimarekaniyan kirduwe.

Bo mejûwî debê eweş botirê ke bo yekemî car le wutarî (“*Rojî Kurd*” û “Şefeq” le tomarî zanistî û bîrewerî da)¹⁴

Ewey witman hemûwî bo mejû bûwe, ewey bo ême û mejû demên-îtewe, zindikirdinewey *Roj Kurd/ Rojî Kurd* wekû xwo, be bêdeskarî û

¹³ Sûpas bo Diktor İhsan Fûat bewey zaniyariy le babet “*Hetaw Kurd=Hetawî Kurd*” ewe pê bexşîn weku derdekewê ew zaniyariyaney tomar kirdibu, ew nusxey dest nekwetubu û wê neşî ne girtibu.

¹⁴ Govarî “*Rojî Kurdistan*” Baxda, jimare 54 adarî salê 1979, L 4

desttewerdan û rastkirdinewe. Em sê jimareye le salê 1913 da rongele malêgelê le xwindawerî Kurd buwbê, belam be dilniyayê yewe dellêm..

Em sê jimareye le salê 1981 da tenya le arşîfi ême da heye le hemû Iraq.

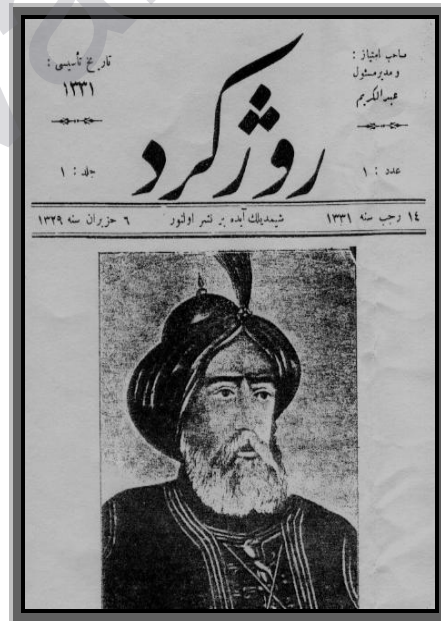
Ême dema newê her sê jimareke dîsa newe le salê 1981 le malê hemû xwendewarêkî Kurd û destgayêkî xwendewarî çeng bikewê.

Em dîyariye xwoy le xwoy da gelê benerxe, belam ême wekû dîyarîyêkî biçuk pêşkeşî hemû kesêkî dekeyn.

**İmtiyaz Sahibi ve
sorumlu müdür:
Abdülkerim
Hejmar:1**

**Kuruluş tarihi:
1331
sayı:1**

14 Recep Sene 1331 Şimdilik
ayda bir yayımlanır
6 haziran sene 1329



Sanma doğurur, yaratılış harikası
alemin!
Bir sen gibi ferzendeger, (müstesna)
yüzyılların içinde.

**Kürd dahilerinden:
Sultan Selahaddin Eyubi**

I Beşê Tirkî

Amaç, Meslek

Şark'ın durmuş ve uyumuş siması altında asırlarca yaşamış bir unutulmuş unsur vardır ki adı Kürd'tür.

Kürd, itiraf edilmelidir ki eski zamanlardan beri medeniyet dünyasıyla alakası kesik olarak kalmış, senelerce yaşadığı toprak üzerinde ne bir marifet ışığı, ne bir medeniyet ışığı ne de ilim-irfan namına bir zerre görebilmiştir. Ona asırlarca inlediği bu sığ cehalette ders verecek bir kurtarıcı marifet eli yetişmemiştir. Kürd, kabuslarla geçen bu yüzyılın karanlığı içinde ancak kılıç ve toprağa bağlı kalmıştır. Gerçi, bir kavmi, bir milleti, özellikle kürdlüğü yaşatan öğeler arasında kılıç ile toprağın önemli bir yeri vardır; ama bir şartla..! O kılıç ve toprağı idare edecek ellerin ve kafaların zamanın icap ettiği idrak ve irfan ile donanmış olması şartıyla ...! Fakat ne var ki böyle olmadı yahut olamadı. Neden? Bunu araştırmak şimdi gerekmez. Fakat Kürd anladı ki her şeyden evvel cahildir, en basit ve açık manasıyla ilme şiddetle muhtaçtır. Kürd'ün bu ana kadar tek başarısı ve mükafatı hemen hemen daima kendisini bilen düşmanlarıyla bilmeyen dostlarının, çoğunlukla haksız suçlamalarına hedef olmasıdır. En insafli kıymet bilen olması gereken zamanımız bile, Kürd'ün en önde gelen özelliğini vahşet ve talancılıktan ibaret biliyor. Halbuki cehaletten başka yapısındaki temiz asaletinde bir şaibe bulun-

mayan bu unsurun zümrüt vadilerin de, yüksek dağlarında, geniş meralarında onunla bir an hem bizim olmayan, onun muhterem ruhunu bir parça tanımayanlar hiç bilmediler ve bilemezlerdi ki Kürd bir yücelik hazinesidir. Fakat biliyor ve inanıyoruz ki bir millet yalnız yeteneklerinin cevheri ile yaradılıştan (doğuştan) gelen kabiliyetleriyle yaşayamaz, yalnız yaşayış itibarı ile değil, marifet ve medeniyet yönüyle de zamanındakiyle çağdaş olması en büyük şarttır.

Artık icap etmez miydi ki Kürd de Arap şairinin:

*"Xelîlî la wellahî mamîn melemmetîn
Tedûmü'ela heyyîn we îhîye cellet"
(Bir dirinin üzerindeki devam etmez,
hele açık olsa-çev)*

dediği gibi bir hayat eseri gösterebilir. Nice zamandan beri Osmanlılığın, insanlığın sağlam bir organı ve atık olan Kürd ne zaman ırkının düşüş ve sonunu hazırlayan bu menfi hareketleri kendine, kendi dindaşına, kendi vatandaşına hizmette ve faydalı olacak bir olumlu eyleme dönüşecekti?

Kürdlük kendisine bir hayat, hayatından bir istikbal olduğunu, çağın medeniyetini temsil ve temsil etmeye uygun olan kabiliyetlerini ne zaman ispat edebilecekti?

Artık, *"Fi el-hal açıldı subh-î umîd/ Şu halde umut belirdi"* diyebiliriz; çünkü o kabusları defetmek üzere görüyoruz ve çünkü kürdlüğü, kürdlüğün yüce meşale taşıyıcısı olan gençliğini içine alacak bir uyanışa delil olabilecek iki eser ortada; biri *Hêvî* biri de bir *Rojî Kurd* yani iki uyanış abidesi tesis etmiş bulunuyoruz. Biz burada yalnız *Rojî Kurd*'ın gaye ve mesleğini anlatmak

isterdik, zaten yukarıdaki satırlar da bunu bir nebze beyan etmeye yeter zannederiz.

Bununla birlikte, onu bir-iki kelime ile açıklamak için diyelim ki ilk oluşumuzu böyle acı surette itiraf ederken, gayemiz, bizi o gayeye yetiştirecek olan mesleğimiz ne olabilir?

Şüphesiz yine en basit tabiriyle günümüze ve geleceğe layık bir yüce amaç, siyasi ihtiraslardan bağımsız bir bilimsel ve toplumsal amaç...

Başka hiçbir şey!...

İşte bugün Kürd gençliği, Kürdlüğe ve aleme karşı bu amacı yüklenen bir sorumluluk altındadır. Bu gençlik, bu görevi en güzel şekilde yerine getirme, Kürdlüğe her taraftan vurulan hakaret tokatını, yücelik ve irfan ile reddetmek için söz vermiştir. Şimdi ancak “aynası işidir kişinin lafa bakılmaz” diyebiliriz.

Rojî Kurd

Bir Hitab

İster kalemî olsun, ister pratiği olsun dünyada hiç büyük bir eser yoktur ki büyük bir cesaret ve yürekliliğin yardımıyla meydana gelmiş olmasın. Kürd gençlerine bu “prensibi” şiddetle arz ederim. Milliyetlerin öne çıktığı ve oluştuğu devirdeyiz.

Belirli ve seçkin bir şahsiyete sahip olmayan bir ferden hiçbir toplumsal değeri olmadığı gibi, şahsiyetine sahip olmayan bir milletin de “esamisi okunmaz”, ve konuşan hayvan suretinden başka bir şey olmaz .

Hafıza alışkanlığı fertlerde ne ise milletler için de tarih odur. İnsan hayatı ve hatta hayvan hayatı, hafıza hazinesinin sürekli çalışmasıyla belirlenir ve devam eder.

Amnésie complete yani “*nisbané tam*” denilen, hastalıklı olmuş adam. Bir bitkiden, bahçelerimizde, dağlarda, rüzgarın istediği yöne yeşil yapraklarını eken bir ağaçtan başka bir şey değildir. Bir milletin ki mazbut ve mükemmel olarak bir tarihi yoksa, o millet hiç yaşamamış gibidir.

Kürdlerin tarihi var mı? Bir “*Şerefname*” ile bir millet tarihî şerefini veyahut tarih şerefini tasarruf ve muhafaza edemez.

Yaşadığımız asır, şaka değil, yirminci asırdır. Geçmişinin tarihine, geleceğinin tarihine sahip olmayan millet kendisine sahip değildir. Kendi kendisine sahip olmayan milletler ve fertler memluk (köle) olur, başkalarının olur.

Geleceğinin tarihine dedim. Okuyucuların belki pek çoğu bu garip tabire şaşmıştır. Evet milletler geçmişlerinin tarihlerinden pek çok daha ziyade mühim olarak bir de tarihi geçmişlerine sahip olmalıdırlar. Daha doğrusu milletler geçmişlerinin tarihine sahip ve geleceklerinin tarihine memluk(nesne) olmalıdırlar.

Bir milletin geleceğinin tarihi o milletin “ideâl”idir.

Yakın zamandan beri mefkure (amaç) kelimesiyle ayakta tuttuğumuz ve ifade ettiğimiz “ideâl”dir.

Kürdlerin hakikaten asırımıza layık bir tarih kitabına sahip olmadıklarını, gelin hep birlikte itiraf edelim. Sonra Kürdler bir “ideâl”e sahip midirler? Sahip iseler, o ‘ideâl’ nedir ona bakalım.

Büyük hekimlerden biri diyordu ki bir milletin gelecekte ne olacağını öğrenmek kadar kolay bir şey yoktur:

Ne olmak istediğini öğrenmeye çalışınız, bir millet ne olmak istiyor, o ne olacaktır? Bu halde demek ki milletlerin geleceğini keşfetmek için ne evliya olmak, ne de deli olmak lazım değil.

Genç Kürdlere sormak ve anlamak isterim. Ne olmak istiyorlar? Veyahut ne olmamak istiyorlar. Osmanlı İmparatorluğunda bir unsur mu? Unsur fakat nasıl unsur, çürüten ve çürüten bir unsur mu, yoksa yenilenen ve yenilenen, yaşayan ve yaşatan bir unsur mu? Bir kere bu sorunun cevabı kesin bir şekilde verilmelidir. O zaman yol göstermek kolaydır. Öncelikle okur-yazarların oranı en az yüzde kırka(%40-çev.) çaresine ulaşmak. İkincisi en fazla bir

ay içinde yedi-sekiz yaşında bir çocuğun okuma yazmayı ve okuduğunu doğru okumayı öğrenmesine müsait olan harfleri esas itibarıyla kabul ve şimdiye kadar kullanılan harfleri terk etmek. Diğer her mesele bence ikinci derecede kalır.

30 Mayıs 1913

doktor
Abdullah CEVDET

Kürd Talebe Cemiyeti Ve Kürdlerin Makam-i Hilafete Hizmetleri

Musul, Van, Diyarbakır, Harput ve Erzurum ilinin tamamı ile Haleb, Şam, Bağdad, Sivas ilinin bir kısmında yaşayan Kürdlerin ki osmanlı egemenliği altında bulunmaları bundan ibarettir. Hilafet makamına ettikleri önemli hizmetler mümkün mertebe emken-i teşrih etmek istiyorum. Timur'un çıkışından sonra Kürdistan'ın büyük bölümü Şah-ı İsmail, Safevilerin eline geçmiş iken Yavuz Sultan Selim Han'ın İran üzerine yaptığı seferinde Kürd reisleri hilafet makamına sadakatleri hesabıyla ve Kürd alimlerinden İdris-i Bitlisi'nin çaba ve himmetiyle Kemal-i hevahişle Osmanlı Devletinin emirlerine tabi olması, Emevi hükümeti zamanının da İslam şehirlerinin her tarafı isyan ateşleriyle olduğu halde bunların hilafet makamına karşı itaatleri Abbasi hükümetinin son döneminde en sadıkları olan İranlı

vezirin hiyanetine rağmen Kürd emirlerinin sadakatleri gibi,

*“And reyn-i fitne ki keşim an kirve
Eymen ez fitne bu dündar şıkve”
(Ümmetim delalet üzerine ittifak
etmez/Yani ümmetin ittifak ettiği
şey şer'i(meşru) delildir-çev.)*

Yani vezirin hiyanetine emirlerinin fesadına cahillerin isyanına karışmayıp doğru bir şekilde hayatlarına devam ediyorlardı. Özetle hülafa-i raşidin'den Osman ile Ali, Emevi, Abbasi ve Osmanlı hükümetinin hakim oldukları dönemlerde meydana gelen ve tarihi gerçeklerle şüpheye yer vermeyecek şekildeki doğruluk ve hizmetlerini *Rojî Kurd* nüshasının sütunlarına yerleştireceğiz. Zaten bu alanda bir eser meydana getirmeyi düşünmüştüm. Osmanlı unsuru olup ve olacağında gayret eden Kürd unsurunun ilerlemesi ve yücelmesi için kurulan *Kürd Hêvi Cemiyeti'nin* üyelerinin gayretiyle çıkarılan *Rojî Kurd* gazetesi, düşüncemin hasil olmasına sebep oldu. Yüce fikirlerin makaleleriyle dolu olan bu kıymetli gazetenin sahifelerine yerleştirmeyi kendime şeref ve cemiyete de bir naçizane hizmet adettim. Bir milletin örgütünün kurulması o milletin refah ve mutluluğa kavuşmasına tek bir işarettir. Örgütsüz bir milletin ilerlemesi görülmemiş ve görülemez, çünkü düşünce bireyselleşerek yücelemez, fikirlerin birleşmesiyle olur. Münferid bir fikrin ilerleme yolunda hatası ihtimal dahilindedir. Toplu düşüncelerin hatası ise ihtimal haricindedir. Beni zîşanın (insanoğlunun-çev.) *“la tecmeu ümmeti ala dalaleti”* anlamlı kuralı bu gerçeği çok güzel kavratmıştır. Ümmetim dalalet

üzerine birleşmez buyurmuş ve ferde işaret etmek için ümmetinden diye buyurması bu meseleyi pek güzel bir şekilde ifade etmektedir. Osmanlı adı altında yaşayan kavimlerin aydın düşünceli olanları ayrı ayrı talebe cemiyeti kurup kavimlerinin ilerlemeleri için çalışmaları, Osmanlı geleceği için hayırlı işler olarak sayılabilir. Çünkü aydın kişiler kendi kavimlerinin manevi ihtiyaçlarını anlamak, anlamak ile beraber karşılamak çarelerini bulmağa o kadar güçlük çekemezler. Kavimlerinin mizaç ve tabiatlarını bilmeleri açısından manevi hastalıklarını çabuk bir şekilde bulup ona göre tedavi ederler. Temenni ederiz ki bu cemiyetler sürekli ve fertleri samimi olsun.

Şiir:

“*Li we lilla karibun ebeden kulüb
Tella kañi cusûmun ma tellaka.*”

(*Benim ve arkadaşlarımın kalpleri birbirlerinin bedenlerini görmeden tanışmışla-çev.*)

Bu mazmun şiire göre davranmalı, fertleri gayet çalışkan ve medeni cesaret sahibi olmalı, yazmalı, söylemeli, bıkarak ümitsiz olmamalı, Osmanlı milletinin can düşmanı olan tembellikten uzaklaşmalı. Bizde olduğu gibi her millet devrim zamanında büyük felakete maruz kalmış, o milletin aydınları sayesinde ilim ile, eğitim ve talim ile, o felaketi kaldırıp daimi selametini kurmuşlardır. Osmanlı aydınları için çalışmanın zamanı bugündür. Çalışılmazsa gelecek temin olunamaz. Çünkü geleceği doğuran haldir (şimdidir-çev), Arap şairlerinin fesih olanlarından *Mütenebi* ...

“*El yevmu ahdikum fe eynelmev
'id: Heyhat leyse lı yevmun ahdikum*

ğeda” (*Bugün söz günüdür vefa nerde/hayat sözlerinizin gününün sabahı yoktur.*) maruzatımı açık bir şekilde tasvir etmiştir. Özellikle ahlak ve yetenekçe seçkin mevkiye sahip olan Kürd kavminin fikirlerinin gelişmesi için çalışmak farz derecesindedir. Kürdler tahsile fevkalade yatkındırlar. İlim ve irfana aşına cehaletten uzak olmak isterler. Dahi ve büyük Selehedinê Eyubî hazretlerinin fethettiği yerlerin zulüm yeri tabirini hakketmiş meclislerini zindanlarını bir irfan medresesine dönüştürmesi, zavallı halktan cehaleti kaldırıp olgunluğun fazileti ile süslememesi söylediklerimizi ispata kesin işaret olabileceğini söyleyebiliriz.

Unsurun faaliyeti, yörenin tesiri, felsefenin yüksek mevkilerini işgal etmektedir. Kürdlerin kabiliyeti anlaşılınca cemiyetlerinin tahsil durumları için uğraşmamak affedilemez bir hatadır. Daha doğrusu insanlık alemine kabul edilebilecek yaralardan değildir. Doğuştan yetenekli bir kavmin aydınlanması pek kolaydır. Mevlana mesnevide:

Şü'leha ba gewheran-î kurdan bûd
Şü'le an canib-î rewd-î hemkan yûd.

Şiiri ile edebi şeklinde bu açık gerçeği anlatmıştır. Cemiyetlere düşen ilk vazife kavimlerinin hilafet makamına bağlılıklarını kalıcılaştırmaktır. Acizleri hazır nesli ve gelecek ecdadının temiz eserlerini takip etmek fikrini iletme ve sonradan hilafet makamına ettikleri hizmetlere dair makaleler yazacağız.

Kerküklü Necmeddîn

Derd ve Deva

Büyük eserlerde genelde bir husus vardır ki bakılmadıklarını, hissiz ve dilsiz denilecek derecede ilgisiz ve düşürülmeğe mahkum olmasıdır.

Böyle büyük eserlerin karşısında insan söyleyecek söz, açıklayacak his bulamama çaresizliğiyle durgunluk durumuna düşmekten ve hayret etmekten başka bir şey yapamaz.

Diyebilirim ki büyüklüğü ve yüceliği bizi hayrete düşüren bu yüksek ve çok kıymetli eserlerin önünde durmak çoğu kez binlerce söz söylemekten, binlerce derece daha faziletlidir. Ben bu his etkisiyle en çok, bana, “*Rojî Kurd*’e bir şey yaz!” dedikleri zaman duygulandım ve etkilendim.

Kürdlük dünyasında uzun zamandan beridir hakim olan durgunluk ve yoksulluğun böyle kararlı bir teşebbüs ile îdam edilmesi beni dil ve kalem ile tasvir edemeyeceğim takdirlere mecbur etti. Kürd gençlerinin bu güzel azmi gerçekten kürdlük için köklü bir uyanışın açık işareti idi. Yalnız bir *Rojî Kurd* mü ya? Bir de bir *Hêvî* var.

İşte bunlar kürdlüğün halihazırını için değeri biçilmez muazzam eserlerdir.

Fakat bu takdirlerim, söz ve kalem ile izah edemediğim bu yürekten duygularım, beni Kürdlüğün eksik ve hatalarını da eleştirmekten men edemez.

Sabit gerçeklerden olması gerekir ki bir topluluk yükselmek için günahlarını itiraf, hatta acı acı açıklamalıdır. Eksikliklerin olmaması ve

eşit bir kavmin refahına değil, bilakis zevaline sebep olur.

Ben kavimlerin kurtuluş ve gelişmesini toplumsal eksikliklerini bilmelerinde ve bilerek düzeltmelerinde görürüm. Eksiklik ve kusurlarını bilmeyen milletlerin önderlerine düşen vazife, milletlerine bu eksikliği anlatarak düzelttirmektir.

Ben bu toplumsal meselede pek fazla şiddet taraftarıyım. Mümkün olsa, diyebilirdim ki eksiklik ve günahlarını anlamayan milletlere, dayakla anlatmalıdır.

Milletler ve kavimler, çocuklara benzerler. Çocukları okşamak, kusurlarını düzeltmemek, onları şımarttığı gibi toplumu da hatalardan arındırmak, tehlikeden uzak tutmak, mümkün değildir, zannedirim.

Bu böyle olunca, bizim gibi koyu cahil olan toplumların nasıl eğitilmesi gerektiği düşünölsün. Bana kalırsa diyebileceğim ki, başlarına vururcasına... Belki bu sözlerim garip, çok garip, garipliğin işareti sayılır, fakat düşünce bu ya!..

Koyu cahil dedi idim; evet, itiraf olunmalıdır ki Kürdler koyu cahildirler. Yüzde değil, fakat binde kaç Kur’anını okuyabilir, bulabilirsiniz.

Yirminci asır, coşkun bir sele benziyor; ona karşı durabilmek, onunla sorunlu hale gelip girdapta mahvolmamak, ancak ve ancak bu asrın kullandığı medeniyet ve marifet setleriyle mümkündür. Bir kavim yalnız cesaretle veya diğer bir yüce faziletle doğuştan gelen yetenekleriyle payidar olamaz. Kurtulmak için yükselmeli. Şeref de bir kavmi kurtaramaz.

Selahaddînê Eyubî ... gibi büyük (bir lidere sahip olmuş -çev. notu) bir

millete, bir kavme bilmem ki ne derecede bir ruh nüfus ve hayat (etki-çev.) edebilir?

Türkçe 'mezar taşına güvenilmez' atasözü ne büyük faydalı bir hikmettir!

Bir kavim bilgisizlik ve tembellik yüzünden ayaklar altında olurken bu büyüklerin şan ve şerefi onların hayatını, acaba ne kadar, devam etmeye hizmet edebilir?

Bu büyükler ancak kavimlerin tarihlerinde sonsuza kadar şan ve övünç abideleridirler. Kürdler de Osmanlı ve İslam unsurları içinde gelişmesi gereken bir çalışkan organı olmak, daha doğrusu bugünkü cehaletle kangren olup kesilmemek isterlerse çalışmalıdırlar. Hem de Salahaddinler, molla Goraniler, İdrisi Bitlisiler... yetiştirmek azim ve emeliyle çalışmalıdırlar. Kürd gençliğinin bu asıl mesleği ne olmalıdır? Bence sürekli yetişmek ve yetiştirmek için devamlı çalışmak...

H

Garpla Şark Milliyet Cereyanları

Avrupa, geçmiş asırda Hıristiyanlık mezhepleri arasında meydana gelen müthiş kanlı ihtilaller ve bunların doğurduğu çeşitli facialar ve sefaletler içerisinde çaresiz idi.

Bu mezhepler içerisinde daha ilerici Protestanlık günden güne pek fazla muhafazakar olan Katolikliğe karşı galip geliyordu. Mezhep kavgalarını dehşetli facialarına sahne olan Fransa'ya *Volter* daha özgür bir muhitten yeni, çok yeni şeyler getiriyordu.

Bu yenilik Katolik ruhani reislerinin açıkladıkları gayet zalimane toplumsal şartları devirmek için yegane bir sebep idi.

Hıristiyanlığın hiç şüphesiz çökmesi ve batması bu mezhep ihtilaflarıyla bu din kavgalarıyla sonuçlanacaktı. Halbuki *Volter*'in söylediği yeni hayat Fransadan Jermenlere sonra da Slavlara kadar yayıldı. Ve bütün Hıristiyanlığı yeniden canlandırdı. Bugünkü Avrupayı, medeni Hıristiyanlığı önümüze koydu.

Bu üfleyiş, bu ruh, Hıristiyan kafalarda yeni bir takım fikirlerin, hislerin doğmasına sebep oldu. Bunların en önemlisi milliyet cereyanlarıdır. Doğal olarak insanlarda meydana gelen bu yüce duygu çok çabuk yayıldı. Hiç şüphesiz Fransa ve Almanya'nın gelişme ve ilerleme derecesine hizmet eden Fransızlık ve Almanlık duygularıdır. Fende, savaşta, sanayide, ticarete birbirlerine daima yüksek olmak için çarpışan bu iki kuvvet daima aynı hisle yetişenlerdir.

Hıristiyanlığı yücelten bu kuvvet Doğu Hıristiyanlarında da etkisini gösterdi.

Gerçekten onların da hilalin hükmü altında olmalarına rağmen toplumsal ve yaşamsal şartlarını değiştirdi, mutlu ve daha yüksek bir mevkiye çıkardı.

Batıdan Doğuya doğru yayılan bu yenilik gücü İslam aleminde de çok büyük değişiklikler meydana getireceğine hiç şüphe yoktur. İşte Mısır'da Araplar, Rusya'da Tatarlar pek yakın senelerde bir çok bilimsel cemiyet ve bilimsel hayır cemiyetleri kurarak toplumsal mevkilerini daha müreffeh bir hale koydular.

Şimdiki durumlarımızın da bütün İslam aleminde ve özellikle en geride kalan Kürd unsurunda büyük bir uyanış meydana getirmesini kuvvetle umut ederim.

4 Mayıs 1329

Harputlu H. B.

Ahval-i İctimaiyemiz (Toplumsal Durumlarımız)

Her kavim, her millet, her unsurun kendine has durumları, toplumsal halleri vardır. O durumlar yabancıların yanında ne kadar kötü, ne kadar nefret edilecek olursa olsun kendisine güzel ve makbul bir şekilde görünür. Bu da iki sebepten dolayıdır: Birincisi duygu, ikincisi huydur.

Ana kucağında beslenen bazı şeyleri hisseder. (anne bu nedir?) diye sorar. Annesinden cevap alır. Alır da taze bir şekilde organ haline gelen hafıza hücrelerinde kaydeder. Kaydedilen kökleşir. Kaybolmaz bir hale gelir. Bu tarz ile kavminin toplumsal durumları anne babası tarafından telkin edilir. Masum yavru beş altı yaşına gelir, azıcık anlayış ve kavrayışa sahip olur, okula gider, öğretmeninden, arkadaşından aynı davranış ve sözleri görür, işitir, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırmaya gücü yetmeyen çaresiz çocuk hangi usul ve adetleri olursa olsun makul diye kabul edip alışkanlığa dönüşür ve bunu huy edinir.

Bazen bir yaratılış nadiresi meydana gelir, büyük bir beyine sahip olur, fikirlerinin değişimine ve gelişmesine muktedir olur.

İlk ve orta ve en son bin yıllarda böyle dahiler görünmüş tarihin şahit olmasıyla sabit olmuştur. Özellikle hazır asırda fazlalaşmış inkar edilmeyecek bir dereceye varmıştır.

O yaratılış iksiri, fevkalade muhakeme gücü sahibi olur. Usul ve adetlerden akıl ve mantığa uymayan bölümlerini, anlar. Usula uygun olarak yani kavminin kabul edeceği

bir tarzda bildirir, anlatır. Diğer kavimlerde olduğu gibi bizde de toplumsal biçimler (toplumsal yapılar –çev.) vardır. Nasıl toplumsal biçimler? Makul biçimde mi? Asla! Akıl ve mantıktan nasibini almayan toplumsal yapı... Bu toplumsal hastalık yalnız bize özgü değildir. Bütün islamî kavimlerde de hüküm eden ve iş gören bir unsurdur.

Şimdiye kadar bizde sosyolojiye yani toplumsal yapıya dair eser yazılmamıştır: Onun hukukî bölümü telif edilmişse de kardeşlik bağına, birbirine yardım etmeye, sadece hukukçuluk, hukuku bilmek, uygar olmaya yetmez; yetseydi bu duruma düşülmez, bu dereceye inilmezdi.

Arapça kitaplarda toplumsal yapının diğer bölümlerine dair kısa kısa bahisler bulunursa da istifade edilmez bir merkezdedir. O kitaplar dan toplumsal yapı hakkında aydınlanmak yüzlerce sene araştırmaya gerek vardır. Şimdiye kadar toplumsal yapının nesinden söz edildiğini bildiren araştırmacı ellerimize bir kitap olsun girmedir. Yeni olarak Fransızca'dan Türkçe'ye tercüme edilen varsa da bakılmaz, okunmaz bir durumdadır.

Bu yayıncılar, yazarları toplumsal yapı hakkında çoğunlukla bir fikir edinmemişler... Ve edinecek derecede fikir eğitimi ve tam donanımlı yüksek bir tahsil görmemişler...

Fransızca ile Türkçe bilmek kitap çevirmeye yetmez. Yetecek bir şey varsa o da eğitim ve öğretim ile, ilim ve irfan ile donanmaktır.

Ruhsuz, kaba, yalnız Fransızca kelimelerini, o ruhsuz kalıpları Türkçe'ye nakletmişler. Biz o eserlerden yararlanmaya muhtaç iken, onlar

bu eserlerden istifade etmeden, ifade ve bizi aydınlatmak istemişler.

Baştanbaşa hata, daha doğrusu hataların hazinesi demeye layık eserler meydana getirmişlerdir.

Ezber ey fayide in kurde

Tuke xudra fayide nedide.

(Fayda için yapmışsın ama

sen önce ondan fayda görmelisin)

Hitabına müstahak olmuşlardır.

Araştırma düşüncesi, inceleme fikri ile beraber tam tahsil görmeden kitap yazılmaz, yazılsa da fayda sağlamaz, nitekim şimdiye kadar fayda etmedi. Edecek olsaydı düşmanlık ve kin, bir birinden nefret etme islami memleketlerin her tarafında yaygın olmazdı. Toplumsal hastalığımızı giderecek sosyolojiye dair eser yazacak bir insana sahip olmadığımızı arz ettik.

Şimdi ne yapmak lazım? Doğal olarak bırakmak mı? Hayır! Bilimsel cemiyetler vasıtası ile kitap yazmak, söz ve kalem ile çalışmak... Aydın fikirler bir araya gelirse genel olarak, bunlardan çıkacak fikirler toplumsal yapımızı düzeltir zannederim. Mevcut olan talebe cemiyeti bu durumları göz önünde bulundurup dikkat etmesi gerekir.

Sedhezaran faîdest û her yekî

Sedhezaran pêş an yek endkî

(Yüzbinlere fayda var ve/ Her bir faydanın yanında yüzbinler azdır)

Aydın şiirine dikkatinizi çekerim.

Kerküklü Necmeddîn

Kürdlerde Medenileşme Kabiliyeti

Yaradılıştan gelen kabiliyet öyle bir harika ve bahşedilmiş bir geniş alanda varolmuş ki bütün vahşet ve karanlıkları kendi kontrolü altına alarak insanlığın gerçek buluşlarının sebeplerini hazırlamaya çalışandır. Cahil kavim ve milletler bu sayede medeniyet ışığı ile eğitilerek yükselmişlerdir. Genel tarih araştırılırsa insanlık alemi başlangıçta çok güçsüz bir şekilde dünyaya gelmiş, ihtiyaçları ile yaşamış, tabiatın tesiriyle gelişmiş ve yükselmiştir. İşte bu tabiat tesiriyledir ki insanlar gerekli ihtiyaçları ile günden güne yayılıp ilerleyerek medeniyet aleminde bir yüksek mevki hazırlamışlardır. İnsanlık kabiliyeti ana rahminde reşim halinde iken başlar ve ölüme kadar devam eder. Tamamıyla koruma değilse de yıpranma ve tabiat gibi manevi tesirlerin altında olarak birbirinden pek az farklı bulunan [bu kuvvetli kabiliyet], seyir ve seyahati esnasında uğradığı sayılı ve çeşitli konak yerlerinin ve merhalelerin tabiat ve mevki gereği vardığı yeri itibarıyla açık ve gizli gayet büyük ve çeşitli farklar ve değişiklikler göstermiştir. Dolayısıyla tabii yetenek doğuştan gelen yükselmedir. Gelişmesi ve yayılması eğitim, ahlak, adetler, gelenekler, çevre, huy, ruh gibi kuvvetli unsurların etkilerine girmediğinden her kavimde dereceleri çeşitlidir. Bunlar değiştikçe insanların medeni yetenekleri de onunla beraber değişir ve kaybolur. Bir millet medeniyet vadisinde ne kadar müddet devam ederse etsin sonunda bir gün ruh değişikliği

yaşayarak, ihtiyarlayarak gerilediğini ve onun henüz yeni yetişmiş ve henüz medeni yetenekleri yeni görülmeye başlamış olan yerini bırakmış olduğunu, tarihin bütün açık sayfaları gösteriyor. İnsanlık yaşamında sürekli meydana gelen bu tarihi doğa kanunu dikkatle incelendiğinde analiz sonucu Kürd milletinde şimdiye kadar medeni bir kuvvetin görülmemesinin sebebi onların medeniyete olan kabiliyetsizlikleri değil, aksine milletleri medeniyet aşamalarında mevcut bulunan üç yüce öğeyi yükselten alışkanlığın onlarda henüz gelişmemesidir. Oysa ki şimdiye kadar kendilerine özgü bir medeniyet, bir yetenek ve kabiliyet geliştirememelerinin sebebi olan mevki ve etkileşim sorunlarının kaldırılması ve yeni, yükselme arzularının olması halinde Kürdlerin nasıl parlak bir geleceğe, bir yükselme ve ilerleme geleceğine kavuşacaklarını, insanlığın tabii kanunu noktasından düşünürsek gerçekten bütün açıklığıyla görülür. Kürdlerin medeni seviyelerinin yükselmesi için ta ezelden beri büyük bir meyil ve yetenek ilerlemeci olduklarının ve ruh bakımından bu duygularla donandıklarının göstergesi kavimsel alışkanlıkları ve ırksal özelliklerinin, diğer milletlerin toplumsal yaşayış tarzlarıyla olan yakınlık dereceleriyle ve ahlaklarındaki mertlik, yiğitlik, misafirperverlik, civanmertlik gibi huy ve ruhsal özellikleridir. Safılık ve vicdanî ve fikrî samimiyet noktasından soylu temiz Kürd, daima bekaret ve doğallığını koruduğu gibi ila maşallah edeceği de kesindir. Kürdlerde yetişmiş olan alimler ve aydınlar ve bunların eser ve

yayımlarıyla bilim ve fene etmiş oldukları hizmetler tarihin kayıtlarında kayıtlıdır. Buldukları ve oturdukları çevre mevkilerde çoğunlukla engelleyici etkenler, dağların engebeliği ve hala tellaldan ibaret olması ve ziraatın araç ve gereçleri hala ilkel olması ve taşımacılığın halen Nuh zamanından kalma eşek ve katırlarla yapılması ve düzenli yolların ve şoselerin bulunmaması ve bunların şimdiye kadar hiçbir yerde yenilenmemesi gibi engellerin ve sorunların varlığına rağmen Kürdlerin ziraat ve refaha vermiş oldukları önem yaptıklarının eserleriyle sabit ve bununla birlikte ziraata ve ziraatı olan işlerindeki usta oluşlarına medenileşmeye olan eğilimlerinin bir göstergesidir. Ticaret ve sanayi alanında Kürdlerde büyük bir arzu ve şevkin olması da bu yeteneğin doğal sonuçlarındandır.

Avrupa ve Amerika, tezgah ve fabrikalarında bugün binlerce kürdün bulunarak çalışmaları kesin araştırmaların göstergesi olarak soylu kavim kürdün medeniyeti kabule ve bu yolda çalışarak büyük bir istekle nasıl bir merak ve zevkle hazırlanmış olduklarını söylemek yeterli olur.

1321 mayıs 28

FAHRİ

Fikirlerin Özeti

Bu yazılar; mecmuanın yayınlanması düşünülürken belirlenen esaslar dahilinde değil... Mecmua için yazı hazırlanmaya başlandığında ortaya çıkan bir ihtiyacın sonucudur.

Bizim, *Rojî Kurd*'ün bulunduğu çevre hiçbir mecmuada veya gazetesinin çevresine benzemez. Bu müstesna konumumuzu gazetesinin sütunlarına büyük bir coşkunlukla hücumu gördüğümüz vakit anladık. Öyle bereketli makaleler ki bir bakışta hepsini okumak mecburiyeti düşünülünce, insana heyecan gelir. Bunları mecmuaya yerleştirebilmek için, insanda büyük bir cesaret, yanlışların, hataların, değişikliklerin, anlamsız heyecanların, anlamsız tepkilerin doğurabileceği sonuçlara karşı kayıtsız bir cesaret olmalıdır.

Aynı zamanda siyaset bilmek lazım gelir. Yazının hatalı, hileli, heyecanlı, sınırlı olması sebebiyle yerleştirilemeyeceğini nazik, mülayim, fakat seçkin ve etkili bir dil ile anlatabilmek, anlattıktan sonra uyardıracağı kızgınlık ve etkileri, ... Şifalı bir dille sakinleştirmek ne kadar zaruri ve gereklidir.

On Temmuz İnkılabı'nın her çeşit haktan yarar sağlayıcı bir şiddetle alevlendirdiği bir ateş vardır ki, o da yazı yazmak isteğidir. Yazanlar -iyi olsun kötü olsun- yazdıka yazmak istiyor; yazamayanlarda da bu ateş artıkça artıyor...

İşte biz de bunun seçkin tesirine rastlıyoruz.

Gazeteciler hangisini yerleştireceklerinde cidden hayrette kaldılar. *Rojî Kurd*, esasen Kürdlüğe hizmetçi bir mecmuadır, dairesi pek geniştir.

Bu memnun edici bakışla anlar, çünkü böyle bir hırsı doğru görmez. Yine Kürdlüğe bu yüzden hizmet etmek içindir ki, bir çare, bir deva düşündü:

Her sayıdaki yazıların tamamını gözden geçirdikten sonra, eleştiri ve inceleme yapacağız.

Bu yazılar, yalnız yüz buruşturuca bir eleştiri değil, gülen, gülümseyen bir düzeltme ve düzeltmeci, neşeli bir hüküm ve adaletli bir şekilde görevini yapacaktır. Bazen bütün bu yazıların üstünden bir mizah yolu ile kuşkulama (istişmam) olunacaktır.

Akla gelir bir soru: *Rojî Kurd*, bir kavmin gelişmesi için gayret etmeyi kendine hedef edinen, edeceğini ilan eden, etmesi lazım gelen bir broşür gösterişiyle (şatahatıyla) mi sütunlarını dolduracak?

Haşa! Fakat siz bütün ıslah edici duyguları ciddi denilen bir takım kuru sözlerde mi bulacaksınız? Ben çok kere mizahlı bir cümlenin ıslah edici tesirini ciddi denilen hikmetli açık bir sözden fazla görürüm. Yani demek istiyorum ki *Rojî Kurd*, mesnetsizlikle, yahut ciddiyetsizlikle suçlanmasın. Ona Kürdlüğün yücelmesine çalışmaktan başka bir şey hedef ve rehber olamaz. O, kavminin yükseltmesi yolunda faydalı gördüğü her çareye yapışacaktır.

Bu sütunlarda yalnız eserler değil, eser verenler de; yalnız yazılar değil, kalemler de gözden geçirilecektir.

Mesela “Ahval-ı İctimaiye-miz”i okurken yazarının da ruhi durumunu düşünmemek, bilhassa tanıyanları için mümkün değildir. Necmettin Efendi; bu hürmete layık tam Kürd hoca için kelimenin, zarfin, dalın

hiçbir ehemmiyeti yoktur, önem yalnız manada, kavramda, anlatılmak istenilen şeydedir. Cümleler, tamlamalar arasında bağlılık, şekilde açıklık onun için düşünölmeye değmeyen şeylerdir. Tarihi makalesini okuyan, toplumsal durumlarını okuyan, onda, Bediüzzaman Saîdê Kurdî'nin ruhundan bir nebze hissedeceksiniz. O yazılarını, okunabilecekleri için değil, kendisi düşündüğü için yazar. Muhterem hoca, kendisi için işte bu kadar, kayıtsız bir fikir adamıdır.

“Garp ve şark”ı inceleyen yazar, ince haritasını pek güzel, zarifane bir tarz ile çizmiş.

“Kürdlerde Medeniyet Kabiliyeti” epeyce derin. Onu, en çok gelecek sayımızda anlayabileceğiz.

“Amaç, Meslek”, “Derd ve Deva” hakkında,

*Ve aynel buğzi teberruzi kulli eybın/
Ve aynel hubbi la tecidul uyuba/*

(Sevmeyen göz bütün ayıpları ortaya serer/ Seven göz ise ayıpları görmez.)

hükmüne uğrarım, düşüncesiyile bir şey söylemekten kaçındım. Özetimizi gelecek sayıda daha ziyade hedeflere yakınlaştıracacağız.

HÜKÜMETİN GENEL KUVVETLERİ

Açığa Çıkması, Ayrılık Ve Eşitliğin Gerekliliği, Bu Husustaki Fikir Ayrılıkları Ve Bu Konudaki Görüşler

İnsanlar doğal olarak medeni olduğundan daima toplumsal olarak yaşamaya mecburdurlar. Çünkü birbirlerinin yardımına muhtaçtırlar. Hiçbir fert kendi çeşitli zaruri ihtiyaçlarını tek başına tedarik edemez. Bunun için fertler birbirlerine yardım elini uzatma, birbirini kucaklamaya, bir arada yaşamak zorunda kaldılar. Fertler bu şekilde biçimlendirildikleri, bu sebeple esaslarını kurdukları toplum içinde kendi geçimlerini temin etmekle beraber, o toplumun ilerlemesi ve yükselmesi için bir takım şubelere ayrılırlar. Bazısı ziraatla meşgul oldu. Bazısı ticarete, sanata ve bazısı bunlar arasında nizam ve intizamı, huzur ve asayişin teminine yardım eden görevlere geçtiler ve bu şekilde toplum içinde bir toplumsal mevki, bir iktisadi mevki hazırlamış oldular.

Şimdi takip etmekte olduğumuz amaç, bu çeşitli şubeleri izah etmek değil, yalnız bütün hususlarını kapsayan hükümdür ki genel kuvvetlerden ibarettir.

Bu hususta gerekli açıklamalar etmeden önce Hükümet nedir? Önceleri nasıldı? Sonra ve şimdi ne şekil aldı? Bunu anlayalım.

Bilindiği gibi Hükümet bir kavmi, bir milleti idare eden, toplumun bir üst kuvveti halini alır. Geçmiş devirler, uzak diyarlara bakılacak olursa göreceğimiz ki bu üst kuvvet

şimdiki gibi mükemmel halde değildi.

Çünkü; hiçbir şey doğrudan doğruya olgunlaşamaz. Ancak doğal bir kanun ve doğal hükmü altında yavaş yavaş olgunlaşmaya başlar.

Mesela: Bir bitki mutalaa edilse bu durum daha kolay anlaşılıyor. Tohum halinde ekilen o bitki yerden ufak ufak yeşermeye başladığından günler, aylar ve belki senelerden sonra büyük bir ağaç olmuş, her tarafa yayılmış insanoğlu için gölgeler oluşturmuş, nefis meyve lerle yüklenmiş bir durumda görüyoruz. Bir proto plazmayı, bir hücreyi ele alsak bu olgunlaşmalar, harika bir şekilde gözümüze çarpar. İthalat ve ihracatı sayesinde onun hacmi günden güne büyümeye başlar. Sahip olduğu kimyevi özellikler ve doğal hekimlik sonuçları olarak bir takım değişikliklere uğruyor ve sonunda bütün tabiatseverleri, bütün ressam-ları, heykeltıraşları derin bir düşün-ceye daldıran, her dakikada kendilerine başka bir ihtisas alanı, başka bir hayal alemi veren bu hayat alemi meydana gelmiştir. İşte hükümetler de öyledir. Önce aileler üzerine hüküm icra ederlerken bilahare kavimler, milletler üzerine işler nüfuz eylemeye başlamıştır.

Demek ki: Aileden başlayıp kavimlere, milletlere hükmünü nüfuz eden hükümetler de bir doğal kanun ile yükselip tekamul etmiştir. Burada bir şey söylemek gerekiyor ki: Her devirde hükümetlerin hakiki mevkisi idari ve siyasileri başka başkaydı: öyle olmakla beraber hükümetler, kavimleri, milletleri başka şekilde idare etmiş, onların hukuklarını başka şekilde temin etmişti. Bir devirde

zulüm ve baskı, diğer devirde meşruiyet usul idaresini takip etmişlerdi. Çünkü: O usul dairesi o kavimlerin, o milletlerin cisimleşmiş örnek ruhları, yansımış ahlaklarıdır. Gerçekte bir milletin ahlakı o millet fertlerinin yükseliş düzeni ve yükselme yeridir. Bir kavmin, bir milletin toplumsal ve siyasî terbiyesi, ahlaki terbiyesi ne kadar metin, ne kadar mükemmel olursa bunun üzerine kurulan hükümet idaresi de o kadar meşruiyeti elde eder, o kadar adalete, hakka uygun olur. Zira: Hükümet, gözü açık bir millet karşısında kendini görmekte olduğundan hareket tarzını adaletleştirmeye, takip ettiği amaçtan uzaklaşmamak için gerekli toplumsal tedbirlere başvurmak zorunda olur. Öyle olan bir millet yalnız bir heyete değil halihazır bir ferde karşı bile aldanabilir. Gerçekten bu gibi haylazlar, milletin siyasî ve toplumsal iktidarının zayıflığından istifade ederek işbaşına geçmişler ve politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Bu durumların tarihî şahitleri vardır. Uzaklara gitmeyelim. Onsekizinci asrın daha doğrusu ondokuzuncu asrın olaylarının arasında ananesiyle cilveli olan bu tarihi şahitlerden yalnız birisinden bahsedelim: Fransız milleti üzerine işlerini nüfuz ve fazlalaştırın Napolyon Bonapart zorba kuvvetini uygulamadan önce ilk defa o milletin siyasî ve toplumsal terbiyesini anladı. Sonra Fransa'da meydana gelen olaylar üzerine kendisini konsol ilan, beslediği yüksek ümitlerini uygulamaya koymak için mevkisini korumak icap ettiğini bildiğinden bu konsolosluğun verasetle cereyanını ve nihayet imparatorluğunu Milli Meclise kabul

ettirdi. Velhasıl Fransız milletinin o zamanki toplumsal hayatını eline alan Napolyon Bonapart ne dediyse oldu. "Bu paytahtın asıl meşru imparatoru bu değil. Fransız milletine hizmetleri yapan Borbon Hanedanını getirelim" demediler, sustular; fakat böyle olmasaydı, acaba Robespier, Bermora Çikopda imparator olmaz mıydı? Şüphesiz olurdu. Çünkü Fransız Ülkesi zorbalığa hazırlanmış, bu yapamasa başkası yapar bir durumda bulunmuştur.

Demek ki: Meşruiyet, mutlakiyet ve zorbalık ülkelere tabidir. Meşruiyete alışmış bir ülke zorbalığa hiçbir zaman boyun eğemez fakat zorbalığa elverişli bir ülke meşruiyeti çabucak hazmedemez. Terbiye ilmi alimlerinden Mösyö (Horasman) dediği gibi problem olan şey meşruiyeti tesis değil, meşruiyete layık adam yetiştirmektir. Çünkü: Hukuk ve hürriyetimizin dairesi büyüdükçe medeni ve siyasî görevlerimiz, insani vazifelerimizin de sınırı genişler. Bu vazifeleri, bu hukuku idrak edemeyen buna riayet usulünü bilmeyen bir adam, bir millet tabi ki zulüm ve zorbalığa mahkum olur.

Velhasıl hükümetler her devirde değişti. Ve evrim kanununun hazinelerinin sayfalarından keşfettiği en son usul yani meşruiyet usulü ile milletleri idare etmeye başladılar. Halihazırda medeni milletlerin tamamı bu usulü kabul etmişlerdir ki genel kuvvetleri ayırma esasından ibarettir. Herhangi bir millete, bir devlete bakacak olsak orada bir hükümet mevcut olmuş ve hükümetin dahi bir takım kuvvetlere ayrılmış olduğunu görürüz. Böyle bir hükümet

olmazsa özel ve genel emir ve işler içte ve dışta layıkıyla ceryan edemez. Bunun için sürü çobansız olmadığı gibi bir millet de hükümsüz payidar olamaz. Genel kuvvetler olmadan yaşayamaz. Hukuk alimleri bu genel kuvvetleri üçe ayırmışlarsa da esasen iki dir. Bunlardan birisi icra kuvvetidir diğeri kanun kuvvetidir. Bunlar, memleketin dayanağı, kaderinin tedbircisidir. Bunun için her medeni memleket de bu kuvvetleri birbirinden ayırmışlardır. Özellikle Amerika Devleti diğere devletlerden fazla bir ayırıştırma usuluna riayet etmiştir. Bir memlekette hüküm üzerinde bulunan bu üç kuvvet birbirinden ayrılmadığı taktirde adı geçen kuvvetler bir tek elde toplanacağı için hükümet zorba ve mutlakiyete yüz göstermeye başlar. Çünkü: Bu kuvvetleri kendinde bulan zat kendisini kanun bilecek. Kendisini tatbik ve icra eyleyecek. Bu ise olağanüstü bir selahiyet olduğundan şüphesizdir ki: Faaliyet dairesini pek açık, pek serbest görür. Ve hiçbir kontrole, bir hesaba tabi olmadığını bildiğinden istediği gibi hareket eder. Şöhreti bütün dünyaya yayılan *Montesköyu*'nun bilim ve hukuk değeri inkar edilemeyen *Kanunların Ruhunu* adlı eserinde demiştir ki "bir memlekette yani genel kuvvetlerin ayrılmasına uyulmayan yerlerde hürriyetin temelleşmesi mümkün değildir" Ne yüce bir söz! Bunun tecrübesini gördük hem de acı bir şekilde gördük zanedirim.

Genel kuvvetlerin ayrılmasının gerekliliği bu şekilde anlaşıldıktan sonra adı geçen kuvvetler arasında dengeyi sağlamak meselesi gelir. Çünkü: bu kuvvetler belli ve

bilinmesi gereken vazifelerini, meşruluklarını aşarlarsa buhran idaresi başlar. İcra kuvveti millî iradeyi ilan eden esasi kanuna (anayasaya) muhalif olarak millî genel meclisi işlevsiz veya bir takım kendine özgü tedbirler ve yasaları ihlal edici bir şekilde genel meclisin hassiyet ve özgürlüğünü mahvetmeye çalışırlarsa o büyük kuvveti temsil eden hükümet in işlevini yerine getirmesi zorlu (müteasir) ve belki hileli (müstehil) olur. Zira: Hakimiyeti kendisinde pek mukaddes, pek muhterem bilen millet, evet uyanık bir millet daima hükümeti müşkülatta bırakır. Hatta hükümete silahlı olarak saldırıda bulunabilir. Bugün bütün bu durumlar tarihî gerçeklerle ispatlanmıştır. Fransa'da kral Onuncu Şarl vekil heyetini istediği gibi seçeceğini ifade etmekte ve buna karşılık mebus heyetini dahi devlet vekilini millet vekili ile fikir birliğine kavuşturmadan görevini yapamayacağını saygılı bir dil ile söylemesi üzerine gayri kanuni bir şekilde dağıtılmış olan millî meclisin yerine yeni gelen muhalifler çoğunluk partisine seçildiği halde, kral kanunların tümünün tatbiki ve icrası ve asayiş mahallinin sağlanması için gereken husus ve düzenleri yapmak ve yeniden icra etmek veya durdurabilmek hakkına sahip olduğunu zımnen meşrutiyet fermanını tefsir ederek yayınların basılmadan önce ruhsata tabi tutulması, ve seçim kanunu değiştirilerek (1815) tarihli seçim kanununun işe yarar olmasını emir etmişti. Krallığın bundan maksadı ahalinin her istediğini gazetelere yazıp hükümeti eleştirmemek, millî meclise gelecek azanın hükümete

muhalefetlerine mahal bıraktırmayacak şekilde yönlendir- mişti. Fakat, kamuoyuna bunda bir gayri meşruyu şiddetle reddetti ve dehşetli, hunrijane (xunrijane-çev.) bir karışıklıktan sonra krallığın düşmesiyle bir takım şartlar altında I. Lui Flip'in iktidara geçmesi ile sonuçlandı.

İşte Onuncu Şarl ve kabinesi Meşrutiyet Fermanı gereğince hareket etmiş, vazifesini, yetkisini aşmamış olsaydı böyle bir ihtilafın, ihtilalin bir bahsi bile olmazdı. Milli Meclisin çoğunluğuyla güvenilir olan bir kabinenin iktidara gelmesini isteyen, milli irade vardı ve temsilcileri bunu açığa çıkardıkları ve Meşrutiyet Fermanı'nın bu yönlü yaptırım gücü olduğu halde Kral ve kabinesinin Meşrutiyet Fermanı'nı yorumlayarak bir takım kendi başına buyruk hareketlerde bulunmaları gerçekten kendilerine önemli siyasice vazifeler bakımından sınırlı ve sınırsız olduğu şüphe götürmediğinden, milli haysiyete münasip ve muvafık olmayan bir durum teşkil eder. Bütün bu durumların kanunî güçle icra gücü arasında dengenin hakkıyla temin edilmiş olmamasından ileri geldiği şüphesizdir. Demek ki: Bir milleti idare eden dahili ve harici saldırıların olmasından bu hürriyet asrının arasındaki dengeyi temin etmek düşünölebilecek önemli hassas meselelerdendir. Bunun için Monteskyo diyor ki: Devlet adamlarının önemli görevleri bu kuvvetlerin meşru olmayan müdahalelerini önlemek, bir birine karşı meydana gelebilecek karışıklıkları önlemek için gerekli tedbirleri almak icap eder.

Devamı var.....(2. sayıya bak)

Mithad

Harflerimiz Ve Okuma Kolaylığı

İslam milletinin dinî ilimlerden başka, her milletten devlet ve fenlerin asrından mahrum olmasının bir tek sebebi çeşitlere ayrılmasıdır.

Yalnız altı harfi öğrenmek için seksen çeşitli şekilleri(harfleri) öğrenmek lazım geliyor. Bunun ispatı ise yalnız "b" harfinin bir birine benzemez on iki şekle girmesidir. Bunların hiç birinin diğeri yerine konulmayacağı da gelecek ibareler gösteriyor. (Rabbim bize hesapsız sebepler besledi, sonsuz bürhanlar (deliller-çev.)verdi, bunların arkasından eskileri gibi Habib-î Kibriya(Hz. Muhammed-çev.)dan pay alalım.)

Bunun gibi "b, t, s, n, y" harflerinin de bu değişikliklere uğrayacağı göz önünde bulundurulup "t"nin "t, te" şekilleri ilave olunursa altı harfin şekilleri sekseni aşacağı görülmez mi?

Otuz üç harf için iki yüzden fazla şekilleri hareketsiz olarak talebeye öğretmenin gerek talebeyi ve gerek muallimi ne kadar çaba ve gayrete sevk edeceği açıktır. İşte, genel cahillik bundan geldiği sabit oluyor.

Bunun çaresi ise eğitimin başlangıcında mevcut şekillerden her bir harf için yalnız bir şeklin seçimi ve diğerrinin terk edilmesiyle mümkün olabiliyor.

İşte her yerde kullanmaya uygun olan ve daima her matbaada mevcut bulunan harflerden seçtiğim bu kırk şekil yeterlidir.

[a(آ), a(ا), b(ب), p(پ), t(ت),
t(ة), t(ة), s(ش), c(ج), ç(چ), h(ح),
x(خ), d(د), z(ذ), r(ر), z(ز), j(ج),
s(س), ş(ش), s(ص), d (ض), t(ط),
z(ظ), ‘e(ع), ğ(غ), f(ف), q (ق),
k (ك), l(ل), m(م), w(و), h(ه),
h(ه), h(ه), e(ع), e(د), e(ع), la(لا),
y(ي)]

Şimdi bu harflerle istediğimiz ibare yazılabilir.

Şöyleki ilk öğretim için uygun değişikliğimiz, ve hiç şekli değişmez bu farklı şekli seçmelidir. Yoksa İslam milleti içinde cehalet daimî kalacaktır işte bu kadar.

Hitabete(telâffûza) gelince önce yazı sonra okuma olacaktır. Zaten yabancıların da yazıları başka, matbaa ve ilk öğretim için şekilleri başkadır.

Arapça harfler için kesin kolay bir çare buldumsa da bunu şimdiki seçtiklerimin düşüncesine gidildiği taktirde, diğer bir makale ile beyan edeceğim ve muvafık olursa.

Süleymanyeli Mesud

II Beşê Kurdî

TAL Û ŞİRÎN

Tu Xudaya hemû bi def'e iqrarî gunahî xoman bikeyn û bîlîn bi Xuda yî ittifaqew pir le nîfaqew şîraq in. Hemû kes nailî bew ke ne'mî mearif bew be ustey mearif le naw tarîkî cehil da necatî bû. Nebur me'rîfet serapa şe'seedar bo alem û adem le ew mustefid bew bi wasiteê ilm û finûn û me'rîfet haizî hemû ewsafî hesene bû. Hem be sahibî deyna bû. Çünke le sayeê quweê hakimewe. Çünke le ber keşfî hal û istiqbâlî. Çünke le ber behreê ilm, metleê li ser ewza û ehwal da dizanî ticaret çilûrin dikirît. Dizanî mal çi weqît tereqqî tenezul dika. Dizanî eger malêk bifiroşit be pereyê ew male çi dikirît. Xaye û meqsedî xoy bi sehil dizanî le birawe zû bi zû dibî be sahibî milyon wek lay ême. Weqî xoy hesr nakate ser çişnî. Mesela hezar lîreyî heye. Sal diwazde mah bew hezar lîra mucerred tutun nakirît û le zerfî yek sal da be qazance ew male iktîfa naka. Çünke îlmen fennen mebray ticaret û zanî sê çîşt e. Eger ew sê çîşte binî her kes ticaret qabil nabî. Ewil îtîbar e eger îtîbarinî ticaret mefqûd e. Çünke zor kes heye le umûrî ticaret. Bêxayet mahir e. Feqet sermayeê niye. Zor kes sahib pare ye. Feqet le umur ticaret hiç nazanî. Eger pareê em baw nedên, êwe serwete be efwa em pareye bêsemere le naw da derwaçe cemiyetî beşeriye çi hukümet mustefid nabî. Em new'e, çîştane mucelliq e be heyetî umûmiye domî emniyet e. Eger terîq eger

memleket umît û aman bînî her kes le tedarîkî nanî şew aciz dibî. Ew heyete ke îmro cem'e bi sergerdanî be perîşanî imrarî weqt dika, nihayet mecbûr dibî hîcretiyeka le kes û kar mehrûm dibî. Her roje bela be, îltîca dika le ber hesr toximî dunya dibî. Sil û deliq simsirete le umurî tîcaret da meseley sîret mewqîe bilind e. Îmro du tucar didiredin bo Moskof piyaseê mal wek fusulî erbee mutenewîe ekbaan tebeddul dika. Yekî le aw da wane çalak û çabke malî xoy kirî hatime bew memleket, le zerfî man da malî firoşit Kurdî ye. Pare çûwe bo Moskof. Ewî tira û weqte îşî nû ew bo hatiwe bo memleket le ew weqte dubare tucare çalakek e. Malî hezaranî dest ku tu hatiwe bo memleket em du tucare eyn maliyan le Mosqof kiriyewe, dîqet dikeyn ke tu care çalakeke gezî-çît be du pêncû difiroşit. Ew tucarekîtir daway qiranî dika. Çünke heqqî heye le dehkîmetir. Eger bifroşit zerer dika. Nîhayet tabe zerer ew male serf dika. Tucare çalakeke sê car le Mosqofe deh mal dibat û serfî dika. Deh dibî be sahibî serwet û samanî sûret le umurî tîcaret da. Ewînde zînuşîse. Eger sûret nebî tucarî muflis dibî. Û semanî ew millete ke mustefid e le ne'mî îrfan, sahibî dunyaye bem toze mîsale lam waye îsbat bû le yirawe serfî nezerim le misalantir kir û herwekû sahibî dunyaye le iqbaş da inkîşit numa ye. Çünke sahibî husnxulqe dilî kes aciz naka. Le umrî xoy be zibaniya nawî xirab mirûrî nekirûde. Çünke fazil e, çünke şarezay terbiyeê îctimaiye dizanî. Qanûn bew tehzîbî exlaq wezîh kirawe. Qethiyen çiyûn şeq zile nazanî. Çikûnî îcra dikirî. Daîma le îrşadate meşxûl e. Daîm hesretkêşê

ew keseye ke bi xilafî terbiyeê îctimai hereket dika. Daîma bo teraqî û tekamul bi ser ewe zihnî şoreş be em fikiraniwe le ser çemî ke le zistan da çî insan û çî ciwan qabil niye. Mirûr û ubur bika, pird durust dika. Mehlleye ke bê aw bê birî bolîedana çeşme bew dîte wucûdî mizgewt dirit dika. Mektebkuşad dika. Lane îda beşer le ew îstîfaze dika. Xudaş le edrazî dibî. Piyawî xesîs le hemî lape mewcûd e. Feqet riza le tu xesastî ke legel ilma bî, hîç munasebetî be xesasetî rezaletî niye ke le gel cehla bî. Mesela imrud piyawî xesîs ke munewwer bî. Ba sahibî îyal û mal û mindaleya eqîm û sergerdane, ela kullî teqdîrîn baw pareye ke le desîtaye mutleqen be saîqeê ew ilm û we ke tehsilî kirdiwe. Legel ew rezaletê îşîk dika ke cemiyetî beşeriye le ew îstîqbalî be îdabî mustefidînî meseleyu çît ya cût bo mindal, yaxud bo şikir yaxud bo ziyay şew fabrîqe dikirî. Xo ihtiyacatî ême def'î dika. Ew rezîle ta qiyamet ba pareê qewe zid û êmû neda tu Xuda. Her bijî. "finnar-il seqer" le remezan da bewdira ew pê bika. Neka xîse feqet emtazîtîre miwawir dikirî. Malî misilman bi sehl dît û dirwa muqayese legel xeys û rezîl cahil da bifermiwûn. Xeysî cahil çî dika hîç. Hîç lem ke em new'e kesane mitleqe şît e. Eger hekîm bêmuayeneê dîmaxî ew bika qabil niye dibî şitayî. Çünke ne xweyî dixû ne mal û mindalî têr dibî, ne cemiyetî beşeriye le ew mustefid dibî. "xedebellah" misalî zore lazim niye naw yanîr bi em zor dûr narûdim. Bo çî ême sê sale meşxûlî tîcaret in. Gerçî sermayekeman nihayet sed hezar darayî ne. Bo çî tucarî Bexda le

zerfî sê sal da dibî be sahibî sed hezar lîre bo xatirî Xuda meqsedim haşa teqaqirine metlim eweye ke munewwer bû wek ewan bîn be însan. Esbabî ême ke ehlê Bexda dide le mûdîn. Çünke be nîsbet êmewe ziyatir munewwer in, ziyatir alim in le ehwalî ewrûpa. Le muameleê ticaretî qernek le fiatî mal ziyatir şarezatir in. Le ber ewe bûn. Be sahibî milyon. Ême yimlez ewe ke fêr bûbûn be “sahib fedayet şûm” û ew zanin ke bûne dahiyeê le ber em cehle fikrîman mehdûd dibî şew û roj bit û çîwar seat se’y dîkin. Dû bi çî peyde dikeyn. Ewan çîwar seat se’y dîkin didî sed lîre peyde dika. Deway em derd re sehle kesiman nayibin be mal bi ser xumalewe deway em derde bê eman e. Ewela ba hemû bi yek def’e îqrarî gunahî xoman bikeyn ke ême cahil in û rehm be ewlad û ehfadiman bikeyn. Hemû ittîfaq bikeyn. Hukumetîş legel ême muttefîq dibî û bûwe ême. Nebeyn xoman beyanî azar çî îşî derdî xoman nekin. Kes ilmî xeybî niye. Hewar nekin. İmdad muhal e bî bo xatirî Xuda ittîfaq bikin paredar. Pare bidin sahibî fikir û qelem. Serfî qelem biken. Feqîr se’y biken, mektebkuşad bikeyn. Mearif temîn bikeyn. Mizgewt û medrese islah bikeyn le banî muellimî cahil peyawî muqtedir tedarik bikeyn. Ewladekeman bikeyn be însan hemû muttefîq biyîn. Tereqqî be ticaret bideyn. Zor çîşt heye ke be sermayeê yek şexsek mumkun nabî. Mesela tera miwey mucerred be bareê min nabite wucûd dibî ehafî. Muttefîq bî muştereka dirûstî bika. Şirketî enwaî heye. Mesela”qollektif” ke eyne wek şirketî mufaweze waye. Mesela min

çend mal û milkî heye. Hemû dikeyn sermaye. Min zaminî ewîm ewiliş zaminî min e. Bo sermaye, mal dikirin û difiroşin. “dumî qumandî” ke eyne le qollektif teşeub dika. Mesela min û Zeyd çend maliman heye le ew mal û make û eşrîk û xelitîn yekire û Xaldiş deynî ewaliniş yekî sed lîra sermaye daynin be şerîkî ême. Feqet ferq heye le beyne ême û ewan da. Wan mucerred be qedrî sermayeê xoyan xe du sed lîraye, mutezerrir û munteffî’ deyne ême be xeyrî sermayeê neqd le mal da muşterek in. Mesela eger min iflas kird û sermayem bo ew qerze kafi nebû, milkim difiroş le pareê ew milke qerzim eda dikirî. Sêyem “enonîm” ke em şirkete le hemû laye temînî kirdiwe. Mesela teramway dirist dikan le Kerkukewe ta Silêmanî muhtac e be sed hezar lîra sindatî hisse dikine derwe. Her hisse bi yek lîra sed hezar hisse dika muşterî bo em hisseane leçinuwe ta talibî zuhur dika û iştiray dika le zerfî du sal da temaşa dikirî ke tramway dirist kira ba fikrî xoman serfî ixtilatî û meşxûlî meclîs û law diwan xon nebeyn xoman islah bikeyn xoman te’mîr bikeyn û illa muhîddî

**Silêmanî
Ebdulkerîm**

MINDAL BO ÇÎ ZÛ FÊRÎ XWENDIN NABÎ

Le şarî Kurde bedbextekana, mindal bo çî zû fêrî xwendin nabî û mindalî Freng bo çî be şeş be cot roj fêrî xwendin û nivîsîn dibî? Mindalî ême li ber çî le mekteb radike û meylî tehsîlî niye? Em derde tûşî hemû laye buwe deway em derde asane kes nayitat bi ser xuyida be mal diya keşfî naka. Diqet fermuwin cehalet çend xirab e. Însan bi mehzê emeke daxilî mekteb bibit weya nisbet be mizgewt peydaka nabiye alimî bedbext. Feqiye le hewramanîweş derhal dika dît bo hasilî ulûmî melay ew mizgewte ewil emr dika, camî bixûne, feqiye çend sallî kullî red û bedelî Usamedîn û Ebdulxefûr û Ebdulhekîm û Muharrem Efendî da meşxûl dibî. Nihayet ewinde fêrî dibî ke dal Zeyd be çî bûre û raê Emer bi çî mensûb e û biçe û xulam bigir bi çî meskûr e em hewle em hem teqe laye bo em le paş bîst salî terfîqiye bidanî nucûnî “bab-ul feraîz” me’e ma fihî qerîser feqîr. Yek mirdiwe li darî dunya da du kur û keçî heye û duwazde ser berxî li paş biçî, made nayî zanit le beyn em ewladeane de feqîrêk dimirit. Eger îmam le mizgewt binî nûsir ew mirde nakirit. Çunke bêçare feqiye legel te’emulî di tedbîrî haşe çûrî da meşxûle feqiye dibî mela. Feqet mehrûm e le hedîs bêbehre ye le tefsîr, me’nay şûwey Ereb nazanî. Le ilmî tibabat bêgane ye le îdareê meîşet aciz e. Yanî bi xeyrî Îmamî Malikiyî ne. Xulase ew bedbexte, em hemû emeke serf dika, keçî mehrûme e li dunya, kurekan paredarekan rehîm be halî ew feqîrane nakin. Ewiniş weha dizanin ke feqiye dibite alim û

feqiye sahi mal e, muhtac niye be hîç ew feqîre be nanî ratû îdare dika. Bi parey life li naw çar kamile dika. Nihayet tûşî illet dibî. Rû dika bo edim gunah e bo xatirî Xuda. Eger hezar kes mahî yek pêçiwî da dikate hezar pêçiwim hezar pêçuwe çî muderris çî tarixşinas, muellimî coxfafya pista dibî, rojê du saet le yek cî da çend feqiye heye camiiyan dika û be cem’î em derse mufidane ba wan delên heyf e. Biray dîniman nizanin me’nay hukûmet çî ye, meclîsî mebûsan û wazîfeê çî ye û dewlet çî ye, eger metliqey bo çî xirab e eger meşrûte bî. Bo çî çak e, nezafet çî ye, eger însan muhazezeê nezafet bitadibî tunceê çilûn bê faideê tarîx û coxfafya çî ye, bo çî dibî însan le ilmî huqûq le ilmî îqtîsad şareza bî, semereê çî ye qanûn çî ye, çî ye qanûn be emelî çî dît? Îlmî ziraat bo çî çak e, emane pek pek xezne ye, kîmyaye, imro piywiyeke ke metle’ bit bi ser emane temînî îdareê xoy dika. Biray dînî le ew îstîfade dikate. Fikrî islam munewer dibî. Muhtacî gawur nabî; mutemeddîn dibî, dijî nailî refah û seadet dibî. Haizî rutbeê mufxiret dibî. Tewsîe dînî islam dika. Îrşadî cahilî dikate naw tarîkî cehl da kes û biray dînî derdika baradeê Xuda. Eger rîayetî Hifzissiha bika, zor dijî le illetî kwîrî cehlî îflehî mehfûz dibî. Eqlî bende aciz e le jimardînî fewaîdî emane li dunya da jî nîn dibî. Wa bî û illa hemû kes xoya yekû jî mirdin le heyatî xirab, sed car çatir e bînûser behsê mindalêkan meylê naka be tehsîlî heqqî heye. Çunke le mekteb û le hucre feleqe heye, lêdan heye, şoq û zileê muellimîş dika. Muellim nazanî ke le dunya da mesûl e. Çunke qanûnî mesalî, şoq û zileê nedame le

uqba da mes'ûl e. Çünke Xuda emrî be şoq nekirûde. Bo xatirî Xuda faîdence î ye, mindal be hewt sal xetmî Qur-an dika. Qebahatî mindal niye. “ew mindale zîrek e. Eger eynen ew mindale lay Freng bî, be hewt sal dibîte musteşar, nazirî xariciye. Çünke muellimî ewan zihn û hiş û fikirî ew mindale be eleqe ser ehyî zihnî ehminî sermadal zîne meddî Ehmed meşxûl naka. Herfekanî nîşan da, li paşan le şurî hurûfat durust dika. Ew mindale banek gawure rû le ismî xot ke Ehmed e. Eger peydat Kurd em şukrane butiw ew mindale dîte reqş û semale fereh da le zerfî du deqîqe da ew herfane danit ke temaşa dikit le ew şukrane ismî xoy durust kird. Ew mindale le zerfî du deqîqe da hem nadî xoy dinûsî û hem dixûnî. Muellime bedbextekanî le merême bi şoq du saet fêrî elif ser ay dika ke ew mindale le nûsane bind carekî diçirît, umrî deh sale ew cegerpare dimirit. Frengan hefte du roj ew mindalane dibate sehra rêrî ilmî ziraat diben ke le du ribbe genim sed be peyde dika. Emîş be ilm dîte wucûd. Ême xoman mehrûmî fen û bo xatirî Xuda ba nawî Kurdan mehû nekin û se'yi le edlad û esfadîman keyn. Belke beyin be insan.

28 Mayıs, Sene: 1329

Silêmanî

Abdulkerîm

Be Tesîrê Mûhît Maddî û Manewî Îlm û Fen

Delên insan teb'an mutemeddîn e. Feqet em te'bîre muxtesir e. Çünke filwaqîe insan ba teb'en mutemeddîn bî, zerîfûl eqil û marîfet da ber jayî. Feqet daîma legel du çîştâ qaîm e. Ewîl be tenya kes najî le ber emeke. Çünke hemu anî muhtac e be enwaî çîştî xoy be tenya qabil niye. Tedarikî hemu ihtîyacatê xoy bika kew ebu dibî. Legel cemîyet da îşî dom bo tu ewyanî hemana tuwawî hemû weqtî hewil dake yek kate meramî dilî xoy kuîwe medeniyet legel em duşina da qan me behsîman le mûhîtê maddî û manewî kird. Mûhîtê maddî çî ye, tuwawî heyetî îqlîmî memlekete, weziyet û ehwalî coxrafyaye, mûhîtî manewî çî ye, mûhîtî manewî hîvî îctîmaîyeye, yanî ew millete ke her yek ême e'zay ew emiyete ye û dailî ewin hemê ro legel ewan da diişî û qise dikeyn. Qet'iyen tesewur nakirît ke yek lehze legel ewane le halî temas û îxtîlat da neyîn. Ême zalin be ser ew da ewilîş zale zale bi ser ême da. Zaten manay temas îxtîlatîş dibî û bê mûhîtî manewî, gahî dewlemend, gahî legel bedî' û mealî da meşxûl e, gahî xerqî sefahat e. mûhîtî maddî, ya sermaye, ya germaye, ya nîzik behr e, ya dîr e, ya şaû da hîne ya sehray saf e, ya çol e, ya qelebalix e, ya feyz û bereketî heye, ya niye. Meşhûr e delên ehalî memleketî ke germayî xaw û westisit dibî. Çünke ko mûhavezeî heraret bedenî dibî ke sey'î bika. Memleketî sermalekî ewe weqt le ehlî Yemen û Kurdistan yek in. Mûhîtî manewî eger dewlemend

bî le pêş hemê kes da nailî uqûqî siyasiye dibî. Wekû Ingilîz, xu eger feqîr bî, li paş hemû kes nail dibî. Wekû ême wekû Rûsya dîqet femuwin. Lem du meşale ke etwar û herekat û ef'alî insan, gahî mutewellid e be quweî hakîme bi fikrî muhakeme em du quwwete ke mûhîtî maddî û manewî û quwwetî muhakameye tesaduffî û kêfî niye. Ewîş tabîî ehkam û qaîdeye ku ew fikrî beşer, herekat û ef'alî insan, tabîî ew hukme ye yusrawî ew qaîde ye û liste ye. Be ilm û fen le toze mûqeddîme derkewt ke ilm û fen se new'e, new'î ewil mûhîtî maddî ye, new'î duwem mûhîtî manewî, new'î sêyem maddeî ehkam, heyatî beşer e. Ehkamî heyatî beşer wekû çî, wekû îlmî rûh, wekû îlmî terbiyeê mindal û seman ilm û fen, sê new'e, em teqsîme muteseme ye îlmî îctîmaîyewe. Eceba legel îlmî îctîmaî da, îlmî huqûq hîç rabiteî delî eleqeî heye? Belî yek be yek nêzik in. Çunke erzîman kird ke insan daîma legel yekdale hal lem û îxtîlat da ye. Temas û îtilat, wekû çak û irab, wekû xêr û şer, wekû heq û neheq, wekû mezerret û menfîet, em temas û îxtîlate ke tayilman kird, îlmî exlaq, îlmî huqûq, îlmî îqtîsad peyda kird û îlla be tenya nehate wucûd. Eger telebî delîl bigirît, zatî le her yek le ew kelîmane ke erzîman kird, kafî ye bo ew delîl. Çunke bi serahet, dellet dikin ke em sê îlme, sebebî wucûdî temas û îxtîlat in. Kuwabî legel îlmî îctîmaî da, îlmî huqûq, cîgeî mumtaz e. Îlmî huqûq çî ye? Îlmî huqûq ewe take heq le naheq cîyayika û enwaî ziwe wekû huqûqî tebîet wekû huqûqî mewzûe ke du new'e, xas û 'am. Amîş dîwane daxil û xaric însae te'rif emane be cîya erz dikeyn.

Silêmanî

Ebdulkerîm

Cotkarî

Gelî bira! Gelî hevalan!...

Îro ji wî şerî, ji wî halî em pîrr xopan bûn. Em pîrr reben bûn. Destê me de tenê cotkarî mayî be, me gîşa zanîn ger îro ji wan kiriba, da azadbûna me wisa li ser cot e...

Îro destê me de tenê aletek winî heye. Ev ji kalê me yê kal dîyine "Hz. Adem Aleyhîselam" çêkirîye. Em bi destê xwe ve bernadit. Hûn dixebitin: Bi zivistan û havîn derê xwe dajon û diçînin, tînin li bêderan dikutin, dipîvin didirûn ku tovê xwe deranî be yan nederanî be? Kîjan sal e ez zanim; kêlek genimê me du kêl avêtîbû.

Erdê me pîrr e. Xwelîya me baş e, ava me heye.

Em çî ji wan kar dikin? Bêtîrîn. Çarekî bihesînin! Îro ji alîyê din da yek diavên çil hiltînin?.. Erdê wan hindik e, helisî ye. Wan dîsa dixistin, erdê xwe pahn çêdikin. Vala nasekinin, xurt diên. Carekê herin nava Firingîstanê hemû çî pê bikirrin: ..

Alet ku mîna aletê me nakeve çavan bive, wana vî şikandin şewitandin. Li wirê hilandine. Kes navê evî jî nabe bîra qet.

Nav gundekî vanê piçûk, bi gund barekî van ê belengaz dîsa makînekî ji xwe ra peyda kirîye. Cotê xwe bi vê çê dîke.

Hûn jî bêjin. Çawa be jî fikirî be. Îro zadê me ji me ra bes nayê, ji felata jinbîya bi me ra gelek arvan tê, xwarina me, cilê me, her tiştê me vana dişînin.

Hûn jî kar kin. Îro hûkumet ji me ra evqas makîne şandîye, bi erzanî mefiroşe, kî ji me Kurmancan dihere li rûyê van dinêre.

Şixulandina makîne baş e ne xerab e, nekete ye!. Kî ji me bibêje ku meşxulyetin gune ye, eviya derew dibê, tiştêk nezane.

Ez ji we hêvî dikim; ji eşîrê kurmanca hêvî dikim:.

Sakûlê(zarok-werg.) xwe bila bişînin xwendinê. Van lawê me yên li ser cotkarî bila bixwînin. Bila bizanin, baş bên nava Kurdîstanê bixebitin.

Gerek hûn jî haydê, haydê ji vana peyda kin carekê baş bibin evî bileynin, qezenç bikin erdê me baş bê kolanê, bi debira bila mezin be, paşila me bila tijî be.

(14 Mayıs, Sene:1329)

Dîyarbekirî/Necdet

Çîrok

Şewêş kurê şivanekî ye. Bo xwe deh salî zarok e. Belê pir çav vekirî ye. Şewêş dîya xwe nedîye. Bavê wî reben û belengaz e, qet tiştêkî wan tune ...

Tenê meteke Şewêş hebû. Ew pîrek bû. Şewêş carna bal wê diçe. Dilê meta xwe hinekî dikire.

Şewêş nola sakûlê gundî teşqeletî nedikir. Bo kesekî de tiştêk nedigot. Tim bo xweyê xwe bû.

Gel hevalê xwe baş diçe. Bo wan re gotina dilmayî nedigo. Heta êvarê di nava gund de bêdeng digere, dilêze, roja xwe derbas dikir.

Ev çikuna Şewêş pir xweşiya gundîyan diçû. Hemu Şewêşî hes dikirin. Rîsipîyên gundî her ro ewî dibir mala xwe. Xwarina wî dida. Bo wî xweyîti dikir. Her kesî jî ew zarok qenc e, jê re digot.

Şewêş her ro ser rêya bavê xwe diçe. Hêvîya wî dimîne. Wekî bavê wî tê pêşiya wî dibeze. Bi xweser gelek bavê xwe davêje. Destê wî digre. Maç dikir.

Bavê wî jî herdu çavê kurê xwe maç dikir. Dilhênîk dibû.

Rojekê Şewêş dîsa ser rêyê (ve) çû. Hêvîya bavê xwe bû. Gavek buhûrî. Roj çû. Hemûkî tarî ket. Bavê wî hêj hatibû.

Şewêş nava wê tarî de tenê ma. Dilê wî lez dike carcaran guhdarî dikir. Bavê gazî dikir. Tu derê de dengê nedihat.

Şewêş cîkî rûnişt. Bona bavê xwe girî, paş bi xwe çûbû.

Bavê Şewêş hêdî hêdî ji aliyê tewlê da dengê pêzan deştê girtibû.

Şewêş wî dengî bihîst. Rabû. Gazî bavê xwe kir:

“Bavo! bavo!”

Bavê wî jî:

“Ah Şewêş lawo tu yî? Tu wê derê yî?”

Şewêş:

“Herê bavo ez im.”

Bav:

“Were bal min, mêrkêm kurî.”

Şewêş bezîya bal bavê xwe, çû destê wî girt. Maç kir. Paşî go:

“Bavo tu îro bo çi wisan dereng mayî? Nota çi zû nehatî?”

Bav go:

“Kurê min pezan têr nexwaribû ez jî piçek westî bûm loma derengî mam.”

Şewêş go:

“Bavo, ez kurê tu êdî wisan derengî nemîne. Tu zanî ku malî de kes tune. Ez bal kê bimînim.” Kurî ... bav .. girîna kurê xwe dî. Birîndarîya dilê wî nû bû. Ava çavê wî vaşa bû.

Şivanê kal bi xwe hat. Serê Şewêşî nav herdu destê xwe îstand. Ava çavê wî paqij kir. Radimusa. Paşî go:

Kurê min, Xwedê mezin e. Mirazê me jî dide...

Paşî destê kurê xwe girt. Hêdî hêdî hatine gundî. Şivanî, pezan hewş da kir. Paşî gel kurî xwarinê çûn. Mala wan de lihêf, balgî tişteki wisan tunebû. Tenê milînkî hebû. Bav û kur paxilê hev ketin, bav milê xwe bo Şewêşî balgî çêkir. Şewêş jî serê xwe ser sîngê bavê xwe danî. Milê xwe jî istuyê bavê xwe avêt...

Hêstra sibê derketibû. Nêzikî sibê dîka bang dida. Bayê nerm hêdî hêdî ser daran lê dixist. Pelan dihejiyana. Dengekî xweş çê dikir...

Hemî alî da deng dihat. Hemû gundî rabûbû. Gava pez rakirinê zû buhurî bû. Belê şivanê kal nexweş bû. Nav ciyê xwe de dinale. Car caran jî rûyê kurê xwe mêze dikir.

Wê gavê bû rûspyê gundî derê şivan lêda. Paşî gazî kir.

“Şivano! Şivano!”

Şivan jî hundura go:

“Ha lebê...”

Şivan çîqa dixast ku rabbit derî vekit. Belê nexweşiyê wî nedihîşt. Dengê derî Şewêş hişyar kiribû. Rabû. Derî vekir. Rûspî hundur da hat. Şivan ra go:

“Şivano; tu bo çi ûsan dereng mayî. Nîvro bûye. Pez hêj nava hewşê da maye. Birçî û bêxwê ye. Gundî galegal dikin.”

Şivan jî go:

“Rîspî, ez çi bêjim. Tu min dibînî. Ez îro nexweş im. Nexweşiya min giran e. Loma pez rakirinê nehatim. Tu îro ciyê min mirovekî bişîne. Ka Xwedê çewa dike...”

Şivan wê gotinê go. Paşê nav ciyê xû ket. Nalîn wî rabû.

Şewêş jî nalîna bavê xwe dî. Diltarî bû. Ser bavê xû ket. Girî...

Ew dengê lawê xû dilê rûspî şewitand. Ji wî ra mêze kir. Ew xû jî nikaribû kemêde. Ava çavê wî jî vala bû...

Paşê bi xwa bi xwa hat. Bo Şivan ra go:

“Şivano! Dilê xû tenik meke. Xwedê mezin e. Nexweşiya te giran nîne. Du sê rojan derbaz dibe. Ez herim yekî ber pezan bişînim. Tu jî îro rakev. Bi xwe razind e...”

“Zikê wî jî nûha birçî ye. Şewêş bila gel min bê. Ka malê jî da çi pêjandine. Piçek tişt bînit bixwin. Ez

jî êvarê da tēm.” Şewêşî şand. Gel hev çûn.

Şewêş rê da nexweşiyê bavê xwe bi rûspî ra pirs kir. Rûspî jî destê avête ûstiyê Şewêşî go: “Kurê min guman meke. Dilvekîrî be. Tiştê bavê te tune. Du sê rojan ew ê rabe ser.” Ev gotina rûspî dilê Şewêşî piçek hênîk kir. Gavek paşî mala rûspî hatin. Hundur da çûn rûniştin.

Rûspî xulamê xû gazî kir. Ji wî ra go: “Rizgo, kurê min Şivan nexweş e. Îro ber pezan tu here. Pez hewşê da qir bû.”

Rizgo jî gotina mezinê xû kir. Darek destê xû girt. Çû...

Rûspî gel Şewêşî zikê xû têt kirin. Paşî amanekê jî tijî kir; bi destê Şewêşî da. Go “kurê min diltenik mebe.”

“Ev jî hêdî hêdî bo bavê xû bibe. Neha hêviya te ye. Bal bavê xû rûne. Gotina wî bike. Çi dixwaze çê ke. Dilê wî meşkîne. Ez jî tēm.”

Fuat Temo

Dema Kalê Me- Çaxa Me-Dema Tê

Gelî bira; berî hemû tiştî lazim e ku em dema kalê xwe bizanin heya nuka her kî ku bapîrê xwe, mezinê xwe nas nekiriye miriye, me tenê heya nuka bav û kalê xwe nas kirine. Bona vêya em jî hewqa şûnde mane, tenê navê me maye. Ku hawisa biçî çend sal şûnda em jî têne kuştin.

Bona vêya berê berê ez qasî zanîm pêşiya xuna, em nuka di çi çaxê da ne, dawiyê em çi nû bikin, dê çi nû bibe bêjim; hêviya min ji wî cana kurmanc heye ku bona vana çi zanin bera rokê pêşda bêjin em û xelkê Kurmanc giş hîn bikin.

Em Kurmanc û File pêşiya me bi hev ra diçe digîhê “Asûriya”. Asûrî berê hukûmetek pîrî mezin bû [1] Hemû hukûmeta wê çaxê kesî nekanî bû li ber Asûriya serî rakirana fena Awrûpaya nûka çi bigotana, êkî bêje na tune bû.

Xwendin û nivîsandin di wan de qediya bû. Em zanin ku mirovê çuqa bijî dawî tim mirine hukûmetek jî husa yî ciwanîk jî fena wê, Asûrî jî hemû demê xwe derbaz kirin ketin ber xirîna mirin. Wê demê ta “Hezretî Îsa” hat diwînê wê çaxê jî Kurmanc û File ji hev neqetiya bû, paşê ko “Îsa” jî diwêtê sehaba başiyan li nav Asûriya “Dînê Muhemedî” ji wan re hînkirin dan. Ji Asûriya hinek bi sehaba qayil bûn derketin ser çiya xwendin nivîsandin û xwe kirin ji qatira gotin Kurmanc, hinek ma li nav ji wan ra jî gotin “File”. Ev gotin

* Hinek xevroşîk hûsa dibêjin.

dixaz ku Kurmanc û File ji berê da heya vê gavê li nav hev da ne tim û tim huqûqê wan bi hev ra ye. Weqta berê ku min li jor go: Zimanê me, nivîsandina me, xwendina me, tev da, tev da gelek tiştê me hebû paşê go “Ereba em kirin bindestî, me tenê zimanê xû berneda wekî din çiyê me hebû me ji gişka dest kişand heya îro jî em bi edeta Ereba ra xwedî dibin zemanê ku Ereb jî xû wenda kirin em îcar ketin nav lepê “Roma”heya vê rojê em di binê baskê Roma da ne, bi vî halê xû em fexr dikin. Lê meazellah hukûmetek ne ê îslam em bikiranana. Ji Xwedê ra şukur biye ku em jî îslam in bavê me Roma jî.

Pir, ne ji me ra çêya Roma gihaye me, tim bi me ra xebitî ne, tiştêkî xû ji me neveşartine, ev ku li me, em ji birên wa de qenc kirine.

Xwestin û hêviya min ji viya şûn de jî, tim û tim wê weha biçî. Lêbelê tu cara em ji xû ra nebûn mirov û me ji xû ra zimanek nedî xeveroşkek çê nekir, me pêşiyên xû nas nekir, heya îro navê mezinê xûna hîn nekirin.

Îro, Ereb, Rom, File, hemû xelkê ku di bin navê Oşmanî û Îslametê da ne, tev da xû û mezinê xû na nas kirde, xebitî pês da çûn, tenê tenê em xûlêr Kurmanc şûn da man. Çi civatek, çi xwendinek, çi kitabek, çi jî navek çêyî ji xû ra nedîne; tenê Kurmanc nebûne xwedî tiştêk.

Çend sal berê viya mezinê Kurmanca du-sê civatan vekirine zanin vana çer kirin? Ez ji we ra bêjim: Qasî çend sed gihandin hev. Dawiyê ez mezin im tu piçûk î gotine-vaya nexweşiyekî Kurmanca tev da- li hev nekirine fena mistek nok li erdê belawela bûne bi vava na bona navê qerara, bona navê

Kurmancî xerabî kirine, navê Kurmancî birine gihandine bin heft qat erdê em zaroyê Kurmanca ponijandin em ê tev da vî navî çito rakit, bi rê xin, bifêritin bînin esmana vava bû. Hên salek nebû em hatin cem hev me şêwr û mişêwirê xû kir, me bi hev ra qise kir, me xist serê hev ku ji me ra civatek lazim e. Me dest da hev; me pirs da hev hemû bi hev ra em xebitî; me serê xû li kevira zinara li serê xû xist me civatek vekir baweriya we ji Xwedê hebe xenc çend can Kurmanc heya îro yek tenê ji mezina nehat û nego ku hûn kî ne, çi dikin? Çi lazimîya we heye?

Em jî liser erdê wan, ji goştê xû jê dikin; ji kerîkî xû û disekinin, biraderkî me yî we koşkalekî mezin û dawayê mezinatîy Kurmancî dibînin heya îro me dipa hûn li xû danaynin û nehatin, îcar jî bona riciwê em bèn wê derê, derî em ê li we bigrin hûn jî her çi ku ji we tê Xwedê û pêxember dihebinin destê xwe yê rind û çêyî ji ber me mekşinin.

Metirsin hûn çi qas bidin em ê dîsa wan bona we bela bikin. Em pirsra mezinê xû tu cara navêjin çolê: “Em ê pars kin jî derî ba bidin xêra miriya” nakî yekcar we xû da qeraxa bawer bikin em zarowê we ne, çek û cilê xû na, sol û kolosê xû nafroşin fena şêra li ser pirsê xû bisekinin tu cara futûr jê nayên. Tenê hewqa bes e ku zarowê mena bera pês me ji me ra xeber nedin, kufri û nifriya nekin me her tiştî, heya bixwîni xû gihê da ber çavê xû dixwînin tenê jî li we gelî mîran û axalerê Kurda em tiştêk dixwazin: Destê ciyê hewqa besê, werin gorî fizar û sî xûna bikin em hemû Kurmanc mezin di piçûk, kal û ciwan dest bidin hev bi hev ra

bixebitin wê çaxê çireyê pêşiya me ê bişewitê, ronkayî bibî; em ê tim û tim pêş da biçin va dewletê me wê çaxê hebin pir wê ji me xidmet bîne em ê hebin pir kurê wan bin çê û xerabê xû ji hev biguhêrin tu cara kes ê nekanî bikevê orta me û hukûmeta me be. Na ku em dîsa fena berê xû û hevudu bixapînin, goh nedin ser tişteki, kiryarê xû nekin, bêziman, bêkitab bisekinin, devê xû vekin ban Xwedê kin, nexebitin; em ê yekcarê rê da bixalifînin, ber xû yekcar tarî bikin. Gelî camêra berad bêguman bi we hemûya pêşiya reşî; neyarî me ne ku rûdinên li ser serê me sekinîne; şev tarî kirine rûdixînin. Dîn û îmanê me, erz û namûsê me; bang û nimêjê me bi destê zorê bi qelbê ser haç û çonka Xwedê bixebitin. Em nexebitin; çavê xû naçar venekin bawer bikin Xwedê nastrîne zîra fermana kerîm e: *“leyse lil însanî illa ma sea/ Tune bo mirov ji bilî keda wî”*.

(dawî heye- li hejmara 2an)

XEZAL

-Dîwana Şairê Şiir Hezretê Nalî-

Sofî ke giranbar e bimexz û sebkibar e
Sof pûş xembar e ew bar li ken pêş me
Dîwane ke şeyda bî tewkî serî mûda bî
Qet mîç li ser nabî destar li ken pêş me
Siye dil bi kemîn e safî û kewn ayîne
Mestûre be piş min e esrar li ken pêş me
Aşiq ke dika rawî zilmat şewe dawî
Mişrikantire çawî bêdar li ken pêş me
Sofî çî ye îşî tu her kaye heşîşî tû
Aşiq wekû rîşî tu hevsar li ken pêş me
Çend wasîe em zihne eflakîtar hene
Icbal le la ehne edwar li ken pêş me
Nalî ke nimd pûşe mestane û serxûş e
Xamûd nimd pûşe eş'ar li ken pêş me
Ser şek min ke silawî xebar kiwe hamûne
Dire ser çawe kim birwane wek aw niye rûne
Munecim kir kisû laşe li kin Şîî ke nazanî
Ke em eflak çend lake ke kirdûne çûnd dûne
Le dewranê tebiyet da le gel şûr felek cote
Le lemya çinber dewran tewqê çerx gerdûn e
Le sa'ye şexsêkî sayebilind asû diye şarî
Belî xete Suleymanî siwad zil kirdûne
Bûd re seyrê xiyabanî riyaz defter Nalî
Ke sef sef misere' berceste mud ser û mewzûne
Saqî bi mey gehîne li ser adet nû be
Bişkîne bi yek tewbe du sed matem tewbe
Qeh qedih kirdiş gerdûn dişkênî
Barî ke dibî mû'teqîd kirdiş id be
Ey nefş merayî çe kir enbaê tekalf
Bo xelq dikêşî ke her weriş cidû be
Bixedet le feqîran çî ye qurban wekû qesab
Bo xiz dunber weriş û te ey hêze qilûbe
Eseb infet dît û diçît kirim 'enan
Ey mest riya sahilse hişyar lû be
Dik dasteret ke hitemil hilatin
Sergerde rewir be her şew dihizin
Nalî mebe aciz ke edwere sibcûre xû be
Saqî ger mey yek bi yek nû be bi nû be
Şikencê erz tebrayîç zilf bî ser istincame
Metel tûl emel emr xedr zincîr sewda me
Bi şer hatin reqîb û middeê min xûşî me
Ke de'way le her rilay bikejrî sewda islam e
Îşarem kirde ebruwî ye'nî mihrab kiçe fermûnî
Ême qible tamam alemuce mud imame

Le sayerûy tuwe Şam xelqî zilmê sibhe
 Le Şam zilf tuwe sibh emine zulme Şame
 Le ab û tab işk ahê xû mi da misil biryanî
 Lebatî puxtîkî sûtam û isteş pê m dilî xame
 Nîşaneê puxtîkî bidîkîne Nalî eger puxteê
 Bi huccet tey bike name bi xidmet tey bike xame
 Aşîq bêdil dinalî meyl geryanî heye
 Bişke hûre terişqe ta wî baranî heye
 Çawîn dem dem dijîrî awî saf û xwînxweş geş
 Dabilîn deryay Uman dirû mercanî heye
 Asîman husn mehbûb im le ebrû zilf û red
 Her hilal û her şew û mahê tabaî heye
 Her bî yasînî her bi der xid dabilîn
 Le'î rimanî heye le'î rimanî heye
 Wehşî ye lîman yir te'ne reqîb sik sifet
 Rast e her zîrûh bi weswese şeytanî heye
 Dil mişbik bû li ber nîşan îşan mijit
 Heyf e qurban axir em nîşane îşanî heye
 Lehze bike û lemheê çawim bi çawî nake wî
 Kî dilî wehşî xizale meylê insanî heye
 Tiwa kir hestî le cîra westî diyû kafirîş
 Deyn delên bixida qiyamet rast e hilsanî heye
 Faris û Kurd û Erebe û her sêm bi defter girtiwe
 Nalî êmro hakim se milke dîwanî heye
 Ku îdarey yektaî dilî Xurşîd afaqe
 Milî Xurşîd afaqe bilî mihrî ku îtaqe
 Riyaşîn perçem lalekelah yasemîntire
 Bi nişê hal nergis çaw geleruy sime saqe
 Nebazim dilber xom çende bi eybe çe ber wesfe
 Bi çawî mest û bi dil hişyar ba birûc û tu hem taqe
 Heway aheng qedqamet terîq cemî zihade
 Qedqamed bi lehçeê rastî tu bî îşaqe
 Bi zilf î tu yepê westelê min dil kir perîşane
 Ba birûy tu ye pê westele min taqet eger taqe
 Bi nehr ku tir şêresil çend tiniwe sofî
 Lib Nalî du çendan bo leyam le'î muştaye
 Kelb in qidit leqebe sîne xunçeê girtiwe
 Xunçe bem şîrîne qet nî şikîrnî girtiwe
 Nexil balat nû bire û ûnî şikewfeê girtiwe
 Tu ke bûy şîret le demdem em mimet kî kirdiwe
 Qamet nexil bi şîrî Malî' pê kirdiwe
 Nexil bî nîşî mimet şehd spî qêy kirdiwe
 Sebeb û rûdiman pêkewn yabaxiyan wî kirdiwe
 Ser wî hinawe le sîb û bî metrîfeê kirdiwe
 Xûş bi her du dest dim girt û ewxe kirdiwe
 Kizbî tohmet ifîra buhtan ke tewbeê kirdiwe

Nalî çe mindala newî wî kirdiwe
Ger çi hîvî ketî re bo sêre şikufeê kirdiwe
Ser zîlfet ke rîşteê emr xedr nemiye hew daye
Çi hew daye ke xilqeê du sed rençber tê da ye
Birût têxike û siman seqil silûk medkar
Ke îşwe cewher remz û îşare qaw û sewda ye
Be nîşae sermestî weha û mexmûre
Nizanim xû lipe cawet daye ya çawt ke Xuda ye
Hinasim zilf ke la dame mëlêkî nebîr dihawî
Nesîm inkewt û şûra bûr dû nûkis her Xuda ye
Le dûrî tu ye ey Xurşîd pûr bew bexş şewgerdan
Ke Nalî wale halatî mihaq mah nû daye
Dere ser mûy bedenim lerze temnayika
Kerdiş tok serim hilêk sewda ye
Ne diristikî nefse şoriş nay nay
Her yike new'e senanîke bimin ma bike
Helqe helqe ke daw kimind zilfit
Bew dil nişte kiwa bîste bî hew dayike
Her deme fers kesêkî kîye bêmehr û nîkah
Dewr le çakanî ecb fahişe dunyayî ke
Nalî asûde riye tûle tamam umret
Be nefis dît didiçî eslî li ser bayîke
Ey qel'eê mahim ke dilî ewc birûhî
Di qileê dûrî ke dilî qamet ûcî
Wek qafî zemîn îkmal tereqqî
Wek bircî salayîq îqbal û ûrûcî
Ey ahûy nadîde be tesîrî mihînî
Ya gewher esdaq û ya quwwetî dirûcî
Bew meclîs yarî sebeb şewq sîracî
Bûra û siwarî ilm zîn û sirûcî
Sed heyf le bew kabeê hinet ke li seriya
Sincaşî xet matiwe nîzdîk e xirûcî

İdrîs Made

Xwendin û Xebat

Her nefsê Kurd êdî çavê xû lazim vekî
Diz hat gihîşt neqebê tedbîra xû çê bike
Dev vekirinî gura dîkin me wenda bikin
Hêlekê cehlê me.. Hem Erûpa hêlekê
Hîn nebes me ra ev xewnê xeflet pîsî
Dawî li me ne çê ye guh bidin kelîmekî
Tedbîra xo çê bikin hewesê bikin dil bikin
Mektab li her cî vekin xo bidûn sewlekê
Rabin ser xo carek dişmin gişk xelkedor
Civîya tê li serê me tev da bixapînin carekê
Mebî feqîrê dewletê te da bikin xîretê
Xo hilkeşînê xefletê her çî eşîrê bikin êkê
Hûr û gir yek bi yek navinco hemd bikin
Navê wa kî zanî îş her yek eşîrmêrekî
Hûn xû ra wekîl bikin namûs bikin dil bikin
Êş e derbazbûyî ser çê û xerab eşekê
Gişk zanin nav mûsilman Kurmanc xo vê
Bi hev ra nabin yek eşîrekê gundekî
Xwendina me rast bikin çê û xerab nas bikin
Her şûxle derbaz bikin çê bikî xwendin bikî
Mektab li gundan vekin zarowî xwendin bidin
Cot bikin her kar bikin gişk li qezenç mêzekî
Dunya îro qelibî ser xwendin û ser pere
Her çî kê îro dewletê jêra nikanî qet êkî
Îro bigerî Fila ji sedîkî xwendî
Em nav xo kî bigerin tenê ji hezarekî
Xwendin li ciyê tinin da derhal digihê merîya
Xwendin li her awayî xelas dikî ji tengî
Mexsed li va gotina ser kar hem xwendina
Hûşyar li ser xo bikin derwe hizir ho hêkê
Yarî nema bi cib her millet ho derê
Gotinek ne lazim ji wî zêde bêjin kelîmekî.

Fazil Mûxlis, Eşîrmilî

www.arsivakurdi.org